

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

KOMPARATIVNA ANALIZA UDŽBENIKA I PRIRUČNIKA
IZ LIKOVNE UMJETNOSTI ZA ČETVRTI RAZRED
SREDNJE ŠKOLE

David Cecelja

ZAGREB, 2013.

David Cecelja, *Komparativna analiza udžbenika i priručnika iz Likovne umjetnosti za četvrti razred srednje škole*

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

KOMPARATIVNA ANALIZA UDŽBENIKA I PRIRUČNIKA
IZ LIKOVNE UMJETNOSTI ZA ČETVRTI RAZRED
SREDNJE ŠKOLE

David Cecelja

Mentor: dr. sc. Frano Dulibić, izv. prof.

Savjetnica u radu: Jasmina Nestić, asist.

ZAGREB, 2013.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

KOMPARATIVNA ANALIZA UDŽBENIKA I PRIRUČNIKA IZ LIKOVNE UMJETNOSTI ZA ČETVRTI RAZRED SREDNJE ŠKOLE

David Cecelja

Tema diplomskog rada je komparativna analiza udžbenika i priručnika iz predmeta *Likovna umjetnost* za četvrti razred srednje škole. U radu se uspoređuje šest udžbenika, a pri njihovoj analizi koristi se *Nacionalnim okvirnim kurikulumom, Nastavnim planom i programom, nacrtom Udžbeničkog standarda i Ispitnim katalogom za državnu maturu (2012./2013.)*. Diplomski rad je podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu se obrađuje Udžbenički standard i njegovi zahtjevi. Drugi dio diplomskog rada je posvećen analizama pojedinih sadržajnih cjelina u razmatranim udžbenicima, a obrađene su cjeline *Kubizam* i *Fluksus*. Cilj rada bio je da se komparativno analiziraju i usporede udžbenici te da se ukaže na mane i nedostatke pojedinih udžbenika u odnosu na druge, ali isto tako i njihove prednosti. Provedenom analizom vidljivo je kako su trenutni udžbenici nedovoljno prilagođeni zahtjevima *Udžbeničkog standarda (2011.)* te kako ima mjesta za napredak u gotovo svim stavkama.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži: 55 stranica, 11 reprodukcija i 1 prilog. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: komparativna analiza udžbenika, Udžbenički standard, srednjoškolska nastava likovne umjetnosti, Nacionalni okvirni kurikulum, *kubizam, fluksus*

Mentor: dr. sc. Frano Dulibić, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači:

dr. sc. Danko Šourek, v. asist., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Frano Dulibić, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Jasmina Nestić, asist., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 7. veljače 2011.

Datum predaje rada: 5. travnja 2012.

Datum obrane rada: _____

Ocjena: _____

SADRŽAJ

1. Uvod.....	5
2. Udžbenički standard.....	7
2. 1. Znanstveni zahtjevi	8
2. 2. Pedagoški i psihološki zahtjevi	8
2. 3. Didaktičko-metodički standardi i zahtjevi	9
2. 4. Etički zahtjevi	10
2. 5. Jezični zahtjevi	10
2. 6. Likovno-grafički zahtjevi i standardi	11
2. 7. Tehnički zahtjevi i standardi	12
3. Analiza udžbenika iz <i>Likovne umjetnosti</i> za četvrti razred srednjih škola	12
3. 1. Formalne značajke analiziranih udžbenika	14
3. 2. Znanstvena prilagođenost analiziranih udžbenika	16
3. 3. Pedagoška i psihološka prilagođenost analiziranih udžbenika	19
3. 4. Didaktička i metodička prilagođenost analiziranih udžbenika	23
3. 5. Jezična prilagođenost analiziranih udžbenika	31
3. 6. Likovna i grafička prilagođenost analiziranih udžbenika	33
4. Komparativna analiza pojedinih nastavnih tema	39
4. 1. Kubizam – zastupljenost i obrada u udžbenicima.....	39
4. 2. Fluxus – zastupljenost i obrada u udžbenicima	44
5. Zaključak.....	46
6. Prilog: <i>Udžbenički standard</i> (2011.), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.	48
7. Popis reprodukcija	54
8. Popis literature	55
9. Sažetak / Summary	57

1. Uvod

U današnje vrijeme kvalitetno likovno obrazovanje postaje sve važnije jer u njemu prevladavaju vizualni mediji i komunikacija. U toj dominaciji vizualnosti predmet *Likovna umjetnost* trebao bi biti od iznimne važnosti da pripremi buduće generacije na medijsku okolinu koja ih očekuje. Prijelazom u postindustrijsko doba naglasak je stavljen na kreativna zanimanja kod kojih se traži visok stupanj vizualne kulture. Prema tome, budućnost jednog društva u velikoj mjeri počiva na vizualnom odgoju mladih naraštaja. Zbog toga bi tendencija za budućnost svakako trebala biti povećanje broja sati iz ovoga predmeta. Do tada bitnu ulogu imaju udžbenici likovne umjetnosti koji se koriste u srednjim školama kao sredstvo upoznavanja učenika s kulturnom baštinom. Udžbenici stoga imaju vrlo težak zadatak. Uz oskudnu satnicu predviđenu *Nastavnim planom i programom*¹ oni moraju obraditi opsežno gradivo, bez da se izostave bitni dijelovi. Uz to moraju zadovoljiti niz zahtjeva predviđenih *Udžbeničkim standardom (2011.)*² i biti u suglasnosti s *Nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011.)*.³ Također, trebaju pružiti sve stavke za odgovarajuću pripremu učenika za državnu maturu, kao novouvedenom principu univerzalnog ispitivanja učeničkoga znanja nakon srednjoškolskoga obrazovanja. Na kraju, trebaju biti lako čitljivi i zanimljivi učenicima te ih poticati na samostalno istraživanje u vidu cjeloživotnog obrazovanja. Svi ovi zahtjevi stavljeni su pred autore udžbenika koji na razne načine pokušavaju zadovoljiti svaki od njih.

Tema mojeg diplomskog rada je komparativna analiza udžbenika i priručnika iz likovne umjetnosti za četvrti razred srednje škole. U radu sam usporedio šest udžbenika, a pri njihovoj analizi koristio sam se i Nacionalnim okvirnim

---

¹ Usp. *Nastavni programi za gimnazije. Likovna umjetnost u: Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete*, Zagreb. Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2239 (posjećena 2. 3. 2013.)

² Usp. *Udžbenički standard*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3343> (posjećena 2. 3. 2013.)

³ Usp. *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (dalje *NOK*), Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta, 2011. Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685> (posjećena 2. 3. 2013.)

kurikulumom, Nastavnim planom i programom, nacrtom Udžbeničkog standarda i Ispitnim katalogom za državnu maturu (2012./2013.).⁴

Diplomski rad sam podijelio na dva dijela. U prvom dijelu bavim se Udžbeničkim standardom i njegovim zahtjevima, kao uvodom u parametre prema kojima će se u daljnjem radu provesti analiza razmatranih udžbenika. Udžbenici su analizirani kroz sve parametre koje navodi Standard, ali je veći naglasak, obzirom na profil predmeta, stavljen na analizu didaktičke i metodičke prilagođenosti te likovne i grafičke prilagođenosti udžbenika.

Drugi dio diplomskog rada je posvećen analizama pojedinih sadržajnih cjelina u razmatranim udžbenicima, a obrađene su cjeline *Kubizam* i *Fluksus*. Pri tome su se pokazale razlike u metodičkim pristupima različitih autora te, u određenoj mjeri, i potvrdili zaključci dobiveni u prvom dijelu rada.

Cilj rada bio je da se komparativno analiziraju i usporede udžbenici te da se ukaže na mane i nedostatke pojedinih udžbenika u odnosu na druge, ali isto tako i njihove prednosti. Također, svrha je bila i da se razmotri u kolikoj mjeri su autori udžbenika uspjeli odgovoriti suvremenim zahtjevima koje je Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa stavilo pred njih u vidu novog *Nacionalnog kurikuluma, Udžbeničkog standarda* (2011.) itd.

Kao i kod svake usporedbe cilj je unaprijediti same predmete usporedbe ili dati smjernice autorima nekog budućeg udžbenika da zaobiđu probleme koje imaju postojeći udžbenici. Usporedba se tada pokazuje vrlo korisna jer olakšava nastavnicima izbor odgovarajućeg udžbenika te garantira kvalitetu nekog budućeg udžbenika. Kvalitetnim udžbenikom se na kraju poboljšava kvaliteta nastave iz predmeta *Likovna umjetnost* i buduće naraštaje odgovarajuće priprema za dominaciju vizualnosti u društvu budućnosti.

---

⁴ Usp. *Ispitni katalog za državnu maturu* (2012./2013.), Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalozi_12-13/Hrvatski/IK-liu.pdf (posjećena 2. 3. 2013.)

2. Udžbenički standard

Udžbenički standard je dokument propisan od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske te pisan po načelima Ustava Republike Hrvatske i Nacionalnog kurikuluma. On je temeljno polazište na koje bi se autori trebali referirati prilikom stvaranja novih udžbenika za korištenje u predmetnoj nastavi. Isto tako, on bi trebao služiti kao putokaz nastavnicima za odabir odgovarajućeg udžbenika. Uz poznavanje postavki udžbeničkog standarda profesori mogu biti kritičniji kod odabira udžbenika. Prilikom komparacije udžbenika u diplomskom radu *Udžbenički standard* je služio kao referentna točka, jer su njime određeni zahtjevi koji se traže od udžbenika. U mogućnosti odgovaranja na sve zahtjeve očituje se primjerenost pojedinog udžbenika nastavi.

Službena verzija *Udžbeničkog standarda* je ona iz 2006. godine, objavljena u Narodnim novinama (17. siječnja 2007.).⁵ Međutim, u travnju 2011. godine povedena je javna rasprava i oformljen je *Nacrt prijedloga Udžbeničkog standarda*, kojeg dalje u radu koristim te i u tekstu navodim kao *Udžbenički standard* (2011.). Ova dva Udžbenička standarda su u velikoj mjeri slična, ali postoje i razlike, a jedna od njih je u prilagođenosti Ustavu Republike Hrvatske. To je vidljivo po tome što je u drugoj verziji navedeno da je udžbenik namijenjen osobama ženskog i muškog spola dok je u onoj iz 2007. pitanje ravnopravnosti spolova potpuno izostavljeno i ne piše ništa o ovoj tematici. Najveća razlika između ova dva dokumenta je kod didaktičko-metodičkih zahtjeva i standarda. U dokumentu iz 2011. godine više se teži primjeni suvremenih nastavnih sredstava, poput otvorene nastave, dok se kod onog iz 2007. godine to ne spominje. Udžbenički standard (2011.) se oslanja na Nacionalni okvirni kurikulum koji je donesen u kolovozu 2010. godine, kao „najiščekivaniji i najpotrebniji dokument za odgojno-obrazovni sustav u Hrvatskoj od njezine neovisnosti“,⁶ prema riječima Radovana Fuchsa, tadašnjeg ministra obrazovanja znanosti i športa.

---

⁵ Usp. *Udžbenički standard* u: *Narodne novine*, Zagreb, 17. I. 2007. Dokument je dostupan na mrežnoj stranici <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/296732.html> (posjećena 2. 3. 2013.)

⁶ Usp. Z. D. [potpisano inicijalima], *Novi odgoj. Ministar Fuchs predstavio Nacionalni kurikulum* u: *Slobodna Dalmacija*, 30. VII. 2010., digitalno izdanje na mrežnoj stranici <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/111273/Default.aspx> (posjećena 2. 3. 2013.)

Udžbenički standard razmatra cijeli niz parametara kojima je cilj pripremiti udžbenik za odgovarajuće održavanje nastave. U tu svrhu postavljeni su mnogi standardi i zahtjevi na koje udžbenik mora odgovoriti: znanstveni zahtjevi, pedagoški i psihološki zahtjevi, didaktički i metodički zahtjevi, etički zahtjevi, jezični zahtjevi, likovno-grafički zahtjevi i standardi te tehnički zahtjevi i standardi.

2. 1. Znanstveni zahtjevi

Pod znanstvenim zahtjevima se podrazumijeva da se prilikom pisanja autor služi provjerenim i općeprihvaćenim znanstvenim teorijama. Također, zahtijeva se da teorije koje se iznose u gradivu budu shvatljive učenicima te da odgovaraju etičkim načelima. Sadržaj svih udžbenika morao bi biti „utemeljen na znanstvenim teorijama koje učenik može u potpunosti razumjeti, a čija je praktična primjena nužno primjerena stupnju njegova kognitivnoga, afektivnoga i psihofizičkoga razvoja“ kao što se navodi u Udžbeničkom standardu (2011.).⁷ Ovim zahtjevom se od autora traži da svoje udžbenike podrede učenicima te da im oni služe kao model prema kojemu treba osmisлити na koji način obrađivati gradivo. Također, sukladno tome, udžbenici su pisani tako da zadovolje kriterije Udžbeničkog standarda, Nastavnog plana i programa, Nacionalnog kurikulumu te novog sustava provjere znanja putem državne mature koja se izvodi od školske godine 2009./2010. Svi ovi zahtjevi su postavljeni s ciljem maksimalne otvorenosti udžbenika učenicima, tako da im on može kasnije poslužiti kao referentna točka za daljnje istraživanje.

2. 2. Pedagoški i psihološki zahtjevi

Pod pedagoškim i psihološkim zahtjevima se podrazumijeva da je udžbenik primjeren učenicima, da učenike motivira te ih potiče na daljnje samostalno istraživanje. Cilj pedagoških i psiholoških zahtjeva je da udžbenik priprema učenika na samostalno učenje koje postaje zahtjev suvremenog života. Ovi zahtjevi traže od autora da njihov udžbenik bude primjeren razvojnim mogućnostima učenika, da ih potiče na aktivno učenje i razvija im kritičko mišljenje, što je jedna od važnijih odlika za život u okolini preplavljenoj informacijama. Ključno je da udžbenik potiče

---

⁷ Usp. *Udžbenički standard*, 2011., Znanstveni zahtjevi, stavak 2, str.1.

zanimanje za nastavni predmet i daje im unutarnju motivaciju za učenje. Za daljnje obrazovanje učenicima je vrlo važno da steknu rutinu samostalnog učenja i istraživanja područja koje ih zanima. To bi dugoročno trebala biti glavna zadaća svakog udžbenika.

2. 3. Didaktičko-metodički standardi i zahtjevi

Didaktičko-metodički standardi i zahtjevi usklađuju udžbenik s Nacionalnim kurikulumom kao što je predviđeno *Zakonom o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*⁸ te Nastavnim planom i programom. Ovim je planom programska građa prezentirana kroz sadržaje za svaki pojedini razred. Građa je podijeljena na pojedine nastavne cjeline koje se izvode točno određenim rasporedom. Nastavnim planom i programom je određen tempo obrade gradiva kroz nastavnu godinu te on omogućava nastavnicima planiranje nastave. Ovi zahtjevi podrazumijevaju implementiranje suvremenih nastavnih sustava u obrazovanje. Pod time se podrazumijeva uvođenje suvremenih didaktičkih principa u udžbenik. To znači da on mora biti jasan i sažet, kako bi učenici mogli uočiti bitne od manje bitnih sadržaja te da je jasno istaknuto što trebaju naučiti.

Metodički standardi znače uvođenje suvremene metodologije u udžbenike, tako da se implementiraju suvremene psihološke i pedagoške spoznaje u udžbenik, poput usmjerenosti nastave na učenike te poticanja kreativnosti kod učenika. Udžbenik također mora biti u skladu sa suvremenom metodikom predavanja pojedinog predmeta kojem je namijenjen. U udžbenicima se trebaju slijediti načela primjene „suvremenih nastavnih sustava (komunikacijske, iskustvene, projektne, problemske, egzemplarne i druge nastavne strategije)“.⁹ U današnje vrijeme naglasak je na iskustvenoj nastavi te su odgoj i obrazovanje usmjereni na učenika.¹⁰ Namjera je da se učenicima usade neke opće društveno-kulturne te odgojno-obrazovne vrijednosti. Po nacionalnom kurikulumu to su prvenstveno znanje, a zatim solidarnost, izgradnja identiteta i na kraju jačanje svijesti o odgovornosti kod učenika. Kod likovnih umjetnosti taj identitet je svijest o vlastitoj kulturnoj povijesti i odgovornosti

---

⁸ Usp. *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*, NN 27/10, 55/11, Članak 2. Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici <http://www.zakon.hr/z/288/Zakon-o-ud%C5%BEbenicima-za-osnovnu-i-srednju-%C5%A1kolu> (posjećena 15. 1. 2013.)

⁹ Usp. *Udžbenički standard*, 2011., Didaktičko-metodički standardi i zahtjevi, stavak 1., str. 2.

¹⁰ Usp. *NOK*, 2011., str. 2., bilj. 3

o očuvanju iste. Didaktičko-metodičko područje podrazumijeva velik broj zahtjeva koje bi autori udžbenika morali imati na umu prilikom pisanja. U današnje vrijeme ključno je varirati tipove nastavne strategije poput egzemplarne i projektne nastave, kako bi se održala zainteresiranost kod učenika. Nastava je okrenuta učeniku, pa se na taj način i udžbenici prilagođavaju učeniku kao referentnom čimbeniku. Učenike se potiče na kritičko promišljanje o naučenome, upućuje ih se na druge izvore znanja te ih se vježba za samostalno istraživanje.

2. 4. Etički zahtjevi

Pod etičkim zahtjevima podrazumijeva se da je udžbenik pisan poštujući Ustav Republike Hrvatske, to jest hrvatsku obrazovnu politiku koja je usmjerena temeljnim etičkim i ljudskim načelima. Udžbenik mora poštivati načela demokracije, opća ljudska prava, a nova tendencija je uvođenje domoljublja kao etičke komponente te promicanje vlastite kulturne baštine što je uvedeno Udžbeničkim standardom iz 2011. godine. Pomoću tih zahtjeva udžbenik promiče nacionalni identitet i pravo na različitost, podržava ravnopravnost spolova i poštovanje prema nacionalnim manjinama te pomaže u izgradnji demokratskog društva.

2. 5. Jezični zahtjevi

Pod jezičnim zahtjevima se podrazumijeva da je udžbenik pisan na hrvatskom jeziku i sukladno pravopisu. Svrha jezičnih zahtjeva je i očuvanje hrvatskog jezika te pomoć učenicima u ovladavanju hrvatskim jezikom. Tako se štiti hrvatski nacionalni identitet što je i jedan od etičkih ciljeva udžbenika.¹¹ Pod jezične zahtjeve spada zahtjev za jasnoćom teksta udžbenika koji bi trebao biti usklađen sa suvremenim lingvističkim postavkama. Pod ove zahtjeve također spada font i izgled pisma te njegov prijelom u udžbeniku. Također je važno da su tekstovi udžbenika jasni te načinom pisanja prilagođeni predznanju i spoznajnim sposobnostima učenika. Učenicima se tekstovi udžbenika žele učiniti lako čitljivima i razumljivima te ujedno i zanimljivima. Jezik kojim su pisani tekstovi treba biti usklađen s općim psiho-lingvističkim zakonitostima što podrazumijeva njegovu sažetost, kratkoću, jasnoću i

---

¹¹ Usp. *Udžbenički standard*, 2011., Etički zahtjevi, stavak 2, str. 2.

jezgrovitost.¹² Jezična prilagođenost udžbenika je od presudne važnosti za motivaciju učenika. Moguće je da nerazumljiv i prezahtjevan tekst smanji zainteresiranost učenika za predmet. Tekstovi bi trebali biti prilagođeni učenicima u vidu jednostavnosti te objašnjenja bazirati na učenicima već poznatim pojmovima. Sustavno bi se trebale uvoditi nove riječi, a da se pri tome ne naruši razumljivost cijelog teksta. Jezična prilagođenost udžbenika ovisi i o likovnoj i grafičkoj prilagođenost udžbenika. Tako o rasporedu ilustracija i prijelomu tekstova u udžbeniku ovisi njegova preglednost te ujedno i čitljivost.

2. 6. Likovno-grafički zahtjevi i standardi

Zahtjevi koji su za udžbenike iz predmeta *Likovna umjetnost* izrazito bitni su likovno-grafički standardi i zahtjevi, a odnose se na grafičko oblikovanje i ilustracije u udžbeniku. Kako su udžbenici najčešće prvi susret učenika s umjetničkim djelom, ključno je da odabrani vizualni materijal u njima bude najviše kvalitete. Pod likovnu i grafičku prilagođenost udžbenika se ubraja i smještaj reprodukcija unutar teksta. O tome ovisi koliko će reprodukcije pratiti tekst i služiti mu kao nadopuna te koliko će biti vidljive. Također je važan odabir umjetničkih djela koje će se reproducirati i služiti kao primjeri. Noviji zahtjevi, istaknuti u novoj verziji *Standarda* (2011.), su da se reproduciraju ponajprije djela domaćih umjetnika, odnosno iz domaće kulturne baštine, a zatim i iz svjetske kulturne baštine, prema nastavnome programu.¹³ Time je nacionalna kulturna baština stavljena na prvo mjesto, što nije bio slučaj u Udžbeničkom standardu iz 2007. godine. Učenike se tako osvještava o vrijednosti domaće kulturne baštine u europskom i svjetskom kontekstu te štiti hrvatski nacionalni identitet.

Kod likovne i grafičke prilagođenosti udžbenika važna je i sinergija reproduciranih likovnih primjera i popratnog teksta. Zbog toga legende moraju biti navedene i točne, a poželjna su i dodatna objašnjenja za svako pojedino djelo. Tako učenici mogu bolje povezati likovni primjer s gradivom u tekstu.

---

¹² Usp. Inghard Langer, Friedemann Schulz von Thun, *Kako se razumljivo izražavati*, Erudita, Zagreb, 2003., str. 21.

¹³ Usp. *Udžbenički standard*, 2011., stavak 2, str. 3.

2. 7. Tehnički zahtjevi i standardi

Udžbenički standard se također bavi tehničkim zahtjevima i standardima poput opsega udžbenika, formata i broja svezaka, fonta kojim je pisan udžbenik te papira na kojem je tiskan. Također, od udžbenika se zahtijeva da bude trajan, tj. da svojom kvalitetom može izdržati višegodišnju uporabu. Propisana je i popratna elektronička građa poput CD-ova s nastavnim materijalom. U nastavi se javljaju zahtjevi za elektroničkim udžbenikom koji bi bio osmišljen kao interaktivni internetski projekt što je tendencija novog pristupa nastavi.

3. Analiza udžbenika iz *Likovne umjetnosti* za četvrti razred srednjih škola

U diplomskom radu obrađujem sljedeće udžbenike: Silva Kalčić, *Neizvjesnost umjetnosti, Udžbenik za 4. razred gimnazije iz predmeta Likovna umjetnost* (2005.),¹⁴ Radovan Ivančević, *Umjetnost i vizualna kultura 20. stoljeća, Stilovi – Razdoblja – Život, III., Udžbenik za IV. razred gimnazije* (2005.),¹⁵ Vladimir Rismondo, Kristina Rismondo, *Povijest umjetnosti 20. stoljeća. Udžbenik likovne umjetnosti za 4. razred gimnazija* (2008.),¹⁶ Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost. Udžbenik za 2., 3., i 4. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole* (2007.),¹⁷ Jasenka Mirenić-Bačić, Karmen Ratković, *Likovna umjetnost 20. stoljeća. Priručnik za IV. razred gimnazije* (2000.)¹⁸ te Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti: od prapovijesti do suvremenosti. Udžbenik za drugi razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti* (2009.).¹⁹ Udžbenici J. Damjanov i A. Karamana predviđeni su za dvogodišnji program održavanja nastave iz predmeta *Likovna umjetnost*. Međutim, u analizi tih udžbenika referirat ću se samo na onaj dio koji predstavlja materiju 4. razreda prema programu, a to je umjetnost od početka XX. stoljeća pa do danas. Kod

---

¹⁴ Usp. Silva Kalčić, *Neizvjesnost umjetnosti, Udžbenik za 4. razred gimnazije iz predmeta Likovna umjetnost*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.

¹⁵ Usp. Radovan Ivančević, *Umjetnost i vizualna kultura 20. stoljeća, Stilovi – Razdoblja – Život, III., Udžbenik za IV. razred gimnazije*, Zagreb, Školska knjiga, 2005. [četvrto izdanje, prvo izdanje 2000.]

¹⁶ Usp. Vladimir Rismondo, Kristina Rismondo, *Povijest umjetnosti 20. stoljeća. Udžbenik likovne umjetnosti za 4. razred gimnazija*, Zagreb, Školska knjiga, 2008.

¹⁷ Usp. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost. Udžbenik za 2., 3., i 4. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb, Školska knjiga, 2007. [deseto izdanje, prvo izdanje 1972.]

¹⁸ Usp. Jasenka Mirenić-Bačić, Karmen Ratković, *Likovna umjetnost 20. stoljeća. Priručnik za IV. razred gimnazije*, Zagreb, Školska knjiga, 2000.

¹⁹ Usp. Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti: od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za drugi razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 2009.

odobravanja udžbenika od strane nadležnoga ministarstva važnu ulogu ima i *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu* (2010.),²⁰ kojim se uređuje postupak uvrštavanja, odobravanja, izbora i povlačenja iz uporabe udžbenika i dopunskih nastavnih sredstava te odobrenje i uporaba pomoćnih nastavnih sredstava za učenike osnovne i srednje škole. U ovom se zakonu daju temeljni principi po kojima se trebaju ravnati autori udžbenika, kako bi njihovi udžbenici bili u skladu s Ustavom Republike Hrvatske te ostalim zakonskim aktima. To su principi uporabe udžbenika u školi, ograničenja u postupku odobravanja udžbenika, principi uvrštavanja pojedinog udžbenika u *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava*²¹ te principi konačnog odabira udžbenika i dopunskih nastavnih sredstava. Uz zakon tu je još i *Pravilnik o obveznim udžbenicima i pripadajućim dopunskim nastavnim sredstvima*,²² u kojemu se iznose temeljni principi odabira udžbenika. Pravilnik donosi nadležni resorni ministar na temelju *Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*, a njime se propisuje koji se udžbenici mogu ubrojiti u obavezne udžbenike u nastavi.

Pri izradi udžbenika autori bi se trebali referirati na *Nacionalni okvirni kurikulum* kao dokument koji predstavlja sastavnice, vrijednosti, ciljeve, načela, sadržaj i opće ciljeve odgojno-obrazovnih područja. Njime su određena očekivana učenička postignuća u pojedinom stupnju razvoja učenika. On pridonosi u planiranju školskih kurikuluma za svaku pojedinu školu. U njemu su također opisani ciljevi pojedinih obrazovnih područja, pa tako i područja likovne umjetnosti. On je razvojni dokument i po tome ključan za autore udžbenika. Iz njega slijedi duboko promišljena razrada i izrada svih drugih dokumenata na koje se referiraju autori udžbenika pri njihovoj izradi.

Trenutno su, prema *Katalogu obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za školsku godinu 2010./2011., 2011./2012. i 2012./2013.*, za *Likovnu umjetnost za četvrti razred srednjih škola* odobreni navedeni udžbenici R.

---

²⁰ Usp. *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu* (Članak 1.) u: Narodne novine, br. 27., Zagreb, 2010. Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici <http://www.zakon.hr/z/288/Zakon-o-ud%C5%BEbenicima-za-osnovnu-i-srednju-%C5%A1kolu> (posjećena 15. 1. 2013.)

²¹ Usp. *Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za školsku godinu 2010./2011., 2011./2012. i 2012./2013.*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2010., Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=9994> (posjećena 5. 3. 2013.)

²² Usp. *Pravilnik o obveznim udžbenicima i pripadajućim dopunskim nastavnim sredstvima*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, objavljen 2010. godine. Korišten digitalni oblik dokumenta dostupan je na mrežnoj stranici <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=9929> (posjećena 5. 3. 2013.)

Ivančevića, J. Damjanov te Vladimira i Kristine Rismondo. Svi ovi udžbenici koje analiziram u diplomskom radu prema odluci Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta zadovoljavaju sve uvjete propisane *Standardom*, no ono svake školske godine predlaže tri udžbenika. Između njih nastavnici po vlastitim afinitetima biraju, na razini škole, onaj udžbenik koji najviše odgovara njihovom načinu održavanja nastave. Ova tri udžbenika trenutno su procijenjeni kao najpogodniji za održavanje nastave i po Ministarstvu zadovoljavaju svim kriterijima odabira. Opravdano u radu analiziram šest udžbenika, jer su svi u određenom periodu sudjelovali u održavanju nastave iz razmatranoga predmeta.

3. 1. Formalne značajke analiziranih udžbenika

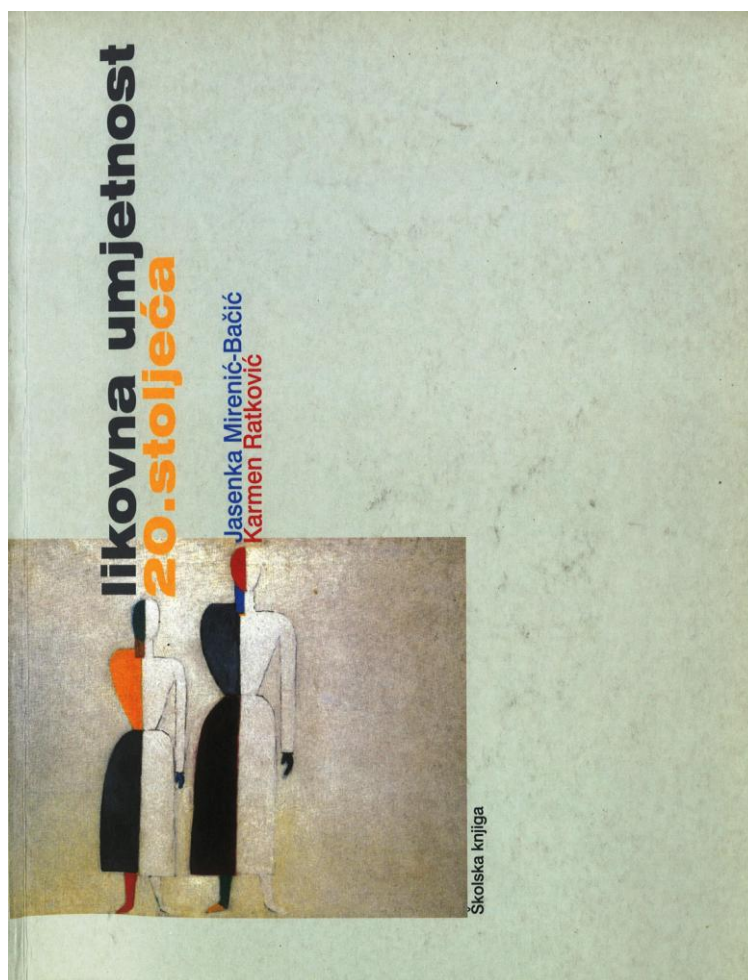
Pod formalnim značajkama udžbenika podrazumijeva se autorstvo, opseg, format, prijelom i izvedba udžbenika te da li udžbenik ima kakve popratne sadržaje u vidu CD-a ili slično.

Po opsegu udžbenici variraju. Kod većine udžbenika pojedina nastavna cjelina je u prosjeku obrađena na otprilike dvije do četiri stranice koliko je predviđeno Udžbeničkim standardom. Udžbenici autora S. Kalčić, Rismondo te K. Ratković i J. Mirenić-Bačić su velikog opsega dok udžbenici autora J. Damjanov, R. Ivančevića te Lj. Karamana imaju manji opseg. Zbog svojeg manjeg opsega gradivo u ovim udžbenicima je reducirano na najvažnije. Svi udžbenici su podijeljeni na poglavlja koja se opet dijele na cjeline. Cjeline bi trebale odgovarati pojedinom nastavnom satu i slijediti Nastavni plan i program, što nije slučaj kod većine udžbenika. Udžbeničkim standardom je predviđeno da izborni sadržaji²³ zauzimaju manje od deset posto udžbenika,²⁴ a ove stavke se pridržavaju svi udžbenici. Svi udžbenici su pisani u formatu približnom A4, pismom veličine 11 do 13 tipografskih točaka, a za opise likovnih primjera koristi se pismo veličine 9 do 11 tipografskih točaka. Tisak svih udžbenika je kvalitetan i omogućuje višegodišnju uporabu.

---

²³ To su sadržaji koje učenik može konzultirati prilikom svladavanja gradiva, ali nisu uvjet za svladavanje tog pojedinog gradiva; poput dodataka glavnom gradivu, pitanja i vježbe, opisi pojedinih reproduciranih djela, dodatne informacije o gradivu itd.

²⁴ Usp. *Udžbenički standard*, 2011., Tehnički zahtjevi i standardi za izradu tiskanih udžbenika i dopunskih nastavnih sredstava, stavak 3, str. 4.

Slika 1. Naslovnica udžbenika K. Ratković i J. Mirenić-Bačić, 2000.

Po strukturi udžbenici započinju *Sadržajem* i *Predgovorom*, nakon toga slijedi obrada gradiva po poglavljima da bi na kraju bio smješten *Pogovor* ili *Poruka nastavnica*. Udžbeničkim standardom je predviđeno da udžbenik uz osnovni tekst sadrži predgovor u kojem je objašnjena koncepcija udžbenika te da uz sadržaj ima i abecedno kazalo imena i pojmova.²⁵ Naslovne stranice većinom sadrže djela pojedinih autora, poput udžbenika K. Ratković i J. Mirenić-Bačić na čijoj je naslovnici reproducirano djelo Kazimira Maljeviča *Dva ženska lika* iz 1932. godine [Slika 1.] ili naslovna stranica udžbenika S. Kalčić [Slika 2.] koju je osmislila suvremena hrvatska umjetnica Ivana Franke.

²⁵ Usp. *Udžbenički standard*, 2011., Didaktičko – metodički standardi i zahtjevi, stavak 11, str. 2.

Slika 2. Ivana Franke, *naslovnica udžbenika Neizvjesnost umjetnosti*, S. Kalčić, 2005.

3. 2. Znanstvena prilagođenost analiziranih udžbenika

U udžbeniku S. Kalčić, po temama koje su obrađene, naglasak je na sveobuhvatnom pristupu modernoj i suvremenoj umjetnosti. Sve teme su iscrpno obrađene, a naročito je dobro obrađena umjetnost druge polovice XX. stoljeća. Također, obrađena je i suvremenost u vidu teorije i novih umjetničkih praksi. Obuhvaćeni su ili spomenuti gotovo svi važniji umjetnici razmatranoga razdoblja. Autorica obrađuje umjetnike koji rade u pojedinom pravcu umjetnosti, a zatim govori o djelima koja ti umjetnici stvaraju i o duhu pojedinog pokreta. Progovara o razlici moderne i postmoderne umjetnosti te se osvrće na likovnu kritiku. Po svemu rečenome je udžbenik potpuno suvremen i prikladan za održavanje nastave o suvremenoj umjetnosti te zadovoljava znanstvene zahtjeve.

U udžbeniku R. Ivančevića je odmah uočljivo da je lako razumljivog teksta. Obrađuju se samo najvažniji primjeri iz pojedinog razdoblja. Ipak, usprkos svojoj

jednostavnosti gradivo je vrlo točno te su pojmovi odgovarajuće objašnjeni. Velika prednost udžbenika je što ima kvalitetno predstavljenu domaću kulturnu baštinu što nije slučaj kod svih udžbenika te time slijedi *Udžbenički standard* (2011.) kojim je i predviđen naglasak na domaću kulturnu baštinu.

U udžbeniku K. i V. Rismondo prisutna je slična jednostavnost u objašnjavanju materije. Pojmovi i obrađeno gradivo su vrlo precizno objašnjeni. Definicije pojmova su točne i jezgrovite te lako shvatljive. Gradivo je vrlo dobro raspoređeno po poglavljima koja su podjednake veličine te prikladna za obradu u pojedinom nastavnom satu. Ta podjela gradiva na manje cjeline pomaže učenicima savladavanje gradiva. Također, poglavlja se nadovezuju jedno na drugo i cijeli udžbenik se doima kompaktno. Zbog svoje kompaktnosti udžbenik je primjeren učenicima i njihovoj kognitivnoj razini čime potpuno odgovara znanstvenim zahtjevima.

Uvod udžbenika J. Damjanov je pisan stručno i težak je za čitanje. Povijesni tijek i razvoj se objašnjavaju pomoću najreprezentativnijih primjera. Tako udžbenik efikasno objašnjava uzročno-posljedične veze promjena u umjetnosti razmatranoga vremena. Pojmovi su precizno opisani, a primjeri kojima se autorica koristi su poznati te ih možda previše detaljno objašnjava. Zbog toga ostaje dojam da udžbenik nije na kognitivnoj razini učenika srednjih škola, nego je primjereniji fakultetskoj nastavi koja zahtijeva tu razinu obrade gradiva.

Udžbenik autorica K. Ratković i J. Mirenić-Bačić svojim stilom obrade gradiva je prilagođen učenicima. Pisan je ni preteško niti prejednostavno, no radi apstraktnih opisa nekih pojmova poput opisa pojma *performance*,²⁶ gdje autorica ne daje definiciju, nego govori o „akciji slikanja“, postoji mogućnost da se iz napisanoga ne može jasno shvatiti bit pojma. U *Predgovoru* urednica ukratko opisuje svrhu udžbenika i poziva učenike na gledanje umjetnosti s razumijevanjem. Nadalje, u udžbeniku opisuje što je sve utjecalo na umjetničko stvaralaštvo XX. stoljeća i koje su teorije vezuju uz tu umjetnost. Poglavlja su pisana redoslijedom kojeg su odredile autorice te ne prate *Nastavni plan*, ali je gradivo pisano kronološki pregledno po pravcima te učenici mogu shvatiti slijed gradiva.

Antun Karaman svoj udžbenik koncipira kao sažeti pregled umjetnosti – od prapovijesti do suvremenog doba. Autor se u tekstu bazira na povijesnom i

---

²⁶ Usp. Jasenka Mirenić-Bačić, Karmen Ratković, *Likovna umjetnost 20. stoljeća, Priručnik za IV. razred gimnazije*, 2001.str. 110.

sociološkom kontekstu u kojem je nastajao neki umjetnički pravac. U udžbeniku je prisutna interdisciplinarnost jer autor povezuje povijest i sociologiju s likovnom umjetnosti. Izrazito je sažeto pisan jer obuhvaća gotovo cijelu povijest zapadne kulture u jednoj knjizi. Udžbenik se dijeli na opsežna poglavlja kojima su obuhvaćena velika razdoblja umjetnosti. Ono što je obrađeno je dostatno za dvogodišnji program i učenik stječe temeljnu likovnu naobrazbu što je i osnovni cilj udžbenika. Definicije stilova su jednostavne, točne, ali ponekad i šture, kao na primjeru Fluxusa [Slika 3].²⁷

► Happening je umjetnički čin koji traje neko vrijeme, a u prostornom vremenskom događaju s umjetnikom sudjeluje i publika. Događaj teče prema prethodno utvrđenom scenariju, a moguće je prepuštanje spontanosti koja sama reži- ra situaciju.

Philip Corner,
Happening klavir, 1962.

Fluxus (1960. g.) je interdisciplinarni čin koji uključuje glazbu, performans, ples, poeziju i *assemblage* – on je splet različitih umjetničkih oblika izražavanja sličan happeningu. Sudionici manifestacije proizvode sve željene oblike komunikacije, uključujući i razbijanje rekvizita ako ih tok događaja ponese. Fluxus klavir Nama Juna Paika (r. 1932. g.) integralni je klavir – zapravo *assemblage* načinjen od klavira oštećenog tijekom nekoliko happening koncerata na koji su prikvaćeni, naravno i funkcioniraju, razni zvučnici, trube, sirene, radioprijamnici, telefon, pojačalo s mogućnošću reproduciranja zvuka i dr., a između žica klavira postavljene su slike, fotografije, staklo, ljuške od jajeta i sl.

Walter De Maria, *Polje munja*,
1977., čelične šipke visoke 6,29 m,
na području 1609,34x1000,84 m,
kraj Quemada, Novi Meksiko

Slika 3. Objašnjenje Happeninga i Fluxusa u udžbeniku Antuna Karamana, 2009., str. 263.

²⁷ »Fluksus (1960. g.) je interdisciplinarni čin koji uključuje glazbu, performans, ples, poeziju i *assemblage* – on je splet različitih umjetničkih oblika izražavanja sličan *happeningu*«, Antun Karaman, *nav. dj.*, 2009., str. 263.

Udžbenik je razumljiv za čitanje jer je pisan jednostavnim jezikom, ali se navodi velika količina podataka, poput godina rođenja pojedinih umjetnika, što bi moglo zamoriti učenike. U tom segmentu udžbenik ispada previše opsežan i neprimjeren srednjoškolskom uzrastu.

Po znanstvenoj prilagođenosti razlike među udžbenicima su minimalne i većina ih zadovoljava sve zahtjeve koji su stavljeni pred njih. Načini prezentacije gradiva su vrlo različiti. Kod nekih udžbenika poput onih R. Ivančevića i A. Karamana tekstovi su lako čitljivi, no iskače se iz okvira postavljenih nastavnim planom i programom. Kod svih udžbenika javlja se problem unifikacije pojmova koji često izlazi na vidjelo u nastavničkoj praksi. Trenutačno rješenje ovog problema nazire se u *Priručniku za pripremu ispita na državnoj maturi* (2011.) Jasne Salomon, koji posjeduje opsežan pojmovnik.²⁸ S obzirom na državnu maturu kao referentno polazište, ključno je da se pojmovi unificiraju kako bi se profesorima, ali i učenicima olakšala nastava.

Po kriterijima znanstvene prilagođenosti najprimjereniji udžbenici su autora R. Ivančevića te K. i V. Rismondo, jer gradivo iznose na krajnje jednostavan i lako čitljiv način. Količina gradiva je ujednačena po poglavljima i vidljiv je logički slijed iz poglavlja u poglavlje te zbog toga ovi udžbenici djeluju kao kompaktne cjeline. Nadalje, udžbenik J. Mirenić-Bačić i K. Ratković je kompaktan i vrlo precizan u iznašanju gradiva što ga također čini primjerenim za učenike srednjih škola. Pojmovi su objašnjeni precizno i odabrani primjeri nisu preteški za razumijevanje te privlače učenikovu pažnju. Po tome su ova tri udžbenika primjereniji stupnju kognitivnoga, afektivnog i psihofizičkog razvoja učenika u srednjoj školi od ostalih udžbenika.

3. 3. Pedagoška i psihološka prilagođenost analiziranih udžbenika

Udžbenik S. Kalčić je prilagođen učenicima po opsegu gradiva koje se obrađuje. Također je primjeren njihovim razvojnim mogućnostima, a tome pripomažu pitanja i vježbe koje se navode na kraju svake cjeline. Njima se propituje bit gradiva koje se obrađuje, kao na primjeru pitanja u podcjelini *Neoekspresionizam*: autorica prvo navodi tezu Jean-Paula Sartrea „Pakao su drugi“, a učenici imaju zadatak da

---

²⁸ Usp. Jasna Salomon, *Likovna umjetnost, priručnik za pripremu ispita na državnoj maturi*, Profil, Zagreb, 2011.

pronađu u gradivu djela koja im „vizualiziraju“ ovu rečenicu.²⁹ Udžbenik je poticajnog karaktera, jer se koristi pitanjima i vježbama koja od učenika traže kreativnost, a ne samo ponavljanje naučenog. Na primjer, pitanja vezana uz cjelinu *Kubizam* su koncipirana na način da učenik mora prepoznati princip sklapanja kubističke slike. Učenike se navodi da iščitavajući tekst osmisle nešto ili napišu nešto vezano uz gradivo koje su obradili. Također ih se potiče da uspoređuju djela i donose vlastite zaključke o materiji. Zbog toga bih procijenio udžbenik zahtjevnim, ali i poticajnim. Zahtjevan je jer je velikog opsega, iako se u nastavnom planu i programu traži sažetost te zbog velikog broja reprodukcija koje se obrađuju. Time ipak nije ugrožena poticajnost udžbenika koju autorica još pojačava umetanjem misli istaknutih umjetnika pojedinog razdoblja koje se obrađuje.

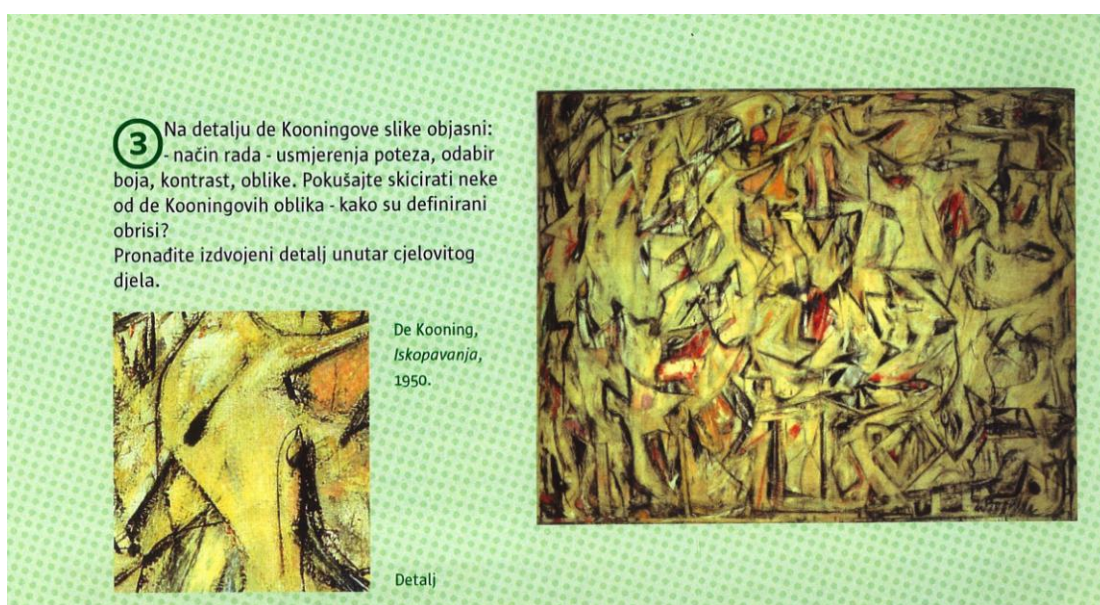
Udžbenik R. Ivančevića je hermetičan jer je pisan kao jedna neprekinuta cjelina koju veže logički slijed gradiva. Autor učenika uvodi u priču kojom objašnjava gradivo te nema potpitanja niti se od učenika traži njegovo vlastito mišljenje, nego autor iznosi vlastita promišljanja o gradivu. Veliki nedostatak udžbenika je nepostojanje pitanja za ponavljanje gradiva. Time je smanjena mogućnost udžbenika da potiče aktivno učenje. Autor se s izlaganjem materije zaustavlja na kraju XX. stoljeća. To bi se moglo pretvoriti u problem za korištenje udžbenika u narednom razdoblju jer bi mogao zastarjeti. R. Ivančević svojim pripovjedačkim stilom pisanja potiče među učenicima zanimanje za nastavni predmet. Udžbenik je pisan tako da se objašnjavaju uzročno-posljedične veze i preispituje se sve. Udžbenik nema pojmovnik kao ni indeks pojmova, što bih mogao okarakterizirati kao nedostatak u odnosu na ostale udžbenike. Vrlo je vrijedan napatuk učenicima koji se nalazi na kraju udžbenika u kojem ih se potiče da upoznaju svoju kulturnu sredinu te otkrivaju njenu vrijednost.

Udžbenik V. i K. Rismondo kao i udžbenik S. Kalčić te autorica K. Ratković i J. Mirenić-Bačić su vrlo slični po pristupu modernoj umjetnosti. Ta tri udžbenika su pisana na jedan moderniji način u kojem se više pažnje posvećuje komunikaciji udžbenika i učenika. To je postignuto i primjerenije postavljenim pitanjima za učenike. Također, unutar teksta tih udžbenika učenike se pod pitanjima navodi na vlastito promišljanje o temi koja se obrađuje. Tako se na primjeru teme *Neo-dadaizam* u udžbeniku autora Rismondo od učenika zahtijeva da na primjeru slike Willema de

---

²⁹ Usp. Silva Kalčić, *nav. dj*, 2005., str. 98.

Kooniga, *Iskopavanja* (1950.) objasne način slikareva rada, usmjerenje poteza, odabir boja, kontrast i oblike te da definiraju obrise nakon što skiciraju jedno od njegovih djela [Slika 4.]. Pitanja kod autora Rismondo su jasno postavljena i razumljiva te su stupnja težine primjerenog učenicima. Na kraju svakog dijela ovoga udžbenika nalazi se vremenska tabela s najvažnijim događajima tog vremena. Ona obuhvaća događaje iz polja umjetnosti, povijesti, politike, glazbe, književnosti, znanosti i tehnologije. Vrlo dobro je osmišljena i pregledna kako bi se učenici upoznali s vremenskim kontekstom umjetnosti koju obrađuju i smjestili ju u taj kontekst. Tako se gradivo bolje shvaća jer ga se povezuje s nečim što su već prije naučili.

Slika 4. Primjer vježbe u udžbeniku V. Rismondo i K. Rismondo, 2008., str. 154.

Udžbenik J. Damjanov nije dovoljno prilagođen učenicima jer je materija obrađena na teško razumljiv način. Autorica preopširno opisuje reproducirane primjere što je pogodnije za fakultetsku razinu, nego za srednjoškolsku. Sami tekstovi koji objašnjavaju pojedina razdoblja su pisani s puno stručnih izraza. Ipak, udžbenik omogućuje stjecanje znanja i preko pitanja potiče na aktivno učenje. Pitanja i zadatci su vrlo raznovrsni, od jednostavnih, poput usporedbe više djela, do vrlo kreativnih, kao na primjer da se opiše put do škole pri čemu autorica želi učenika uvesti u promatranje arhitekture kojom je svakodnevno okružen i koja utječe na njega.³⁰ Neka pitanja su teža, a druga lakša, no ipak sva su prilagođena učenicima i potiču ih na

³⁰ Usp. Jadranka Damjanov, *nav. dj.*, 2007., str. 377.

razmišljanje te razvijaju kreativnost. Na kraju udžbenika nalazi se popis umjetnika i njihovih djela te indeks manje poznatih stranih izraza i pojmova koji služe kao pomoć učenicima. Udžbenik opširno obrađuje primjere, ali gubi na širini jer su zastupljeni malobrojni primjeri. Autorica se uopće ne bavi stilskim pravcima, nego samo objašnjava tijek razvoja cijelog perioda, kao na primjer slikarstvo kroz XX. stoljeće. Zbog stručnosti teksta i težine zadataka moglo bi se dogoditi da udžbenik nedovoljno potiče zanimanje za nastavni predmet i mogao bi na učenike djelovati demotivirajuće jer nije strukturiran na manje cjeline i pod cjeline kojima bi se kod učenika stvorio dojam napredovanja u znanju.

Udžbenik A. Karamana također nije u potpunosti prilagođen učenicima po svojem sadržaju i strukturi. Pisan je previše opširno, a radi opisa umjetničkih djela i pravaca u tekstu se često odlazi u širinu i gubi se linija razumijevanja koja veže gradivo. Pisan je tako da daje osnovne informacije o nekom umjetničkom pravcu. Stil pisanja je takav da se upotrebljava mnogo pridjeva što tekst čini težim za razumijevanje i napornim za čitanje. Zbog te nerazumljivosti udžbenik djeluje kompliciran i opširan, iako je ograničen na najreprezentativnije primjere. Učenika se objašnjavanjem reproduciranih djela uvodi u gradivo koje se obrađuje i preko zanimljivosti ga se povezuje s onime što već zna te potiče da nauči nešto novo bazirajući se na prethodnom znanju. Pitanja u udžbeniku su na kraju poglavlja i opširna su. Ne odnose se usko na gradivo koje se obrađuje, nego se jednim pitanjem obuhvaća velika cjelina, kao na primjeru pitanja u kojem autor od učenika traži da promisli o medijima kojima se koristi suvremena umjetnost te da ih nabroji.³¹

Prema kriterijima pedagoške i psihološke prilagođenost među udžbenicima prepoznamo veće razlike nego što je to bio slučaj kod njihove znanstvene prilagođenosti. Udžbenici poput onih S. Kalčić, Rismondo ili J. Marenčić-Bačić i K. Ratković su prilagođeni učenicima te prate trendove u primjeni različitih nastavnih strategija. Pitanjima potiču učenike na daljnje istraživanje što je od iznimne važnosti za kvalitetno promišljanje o materiji. U današnje vrijeme cilj obrazovanja je da učenik usvoji temeljne kompetencije i da mu se da temelj za shvaćanje vizualne kulture kojom je okružen. Pri tome je najvažnije da se učenika zainteresira za gradivo kako bi imao motivaciju za daljnje istraživanje. Udžbenici zbog toga moraju biti otvoreni prema učenicima te ih usmjeravati na druga područja znanja, naročito u vrijeme

---

³¹ Usp. A. Karaman, *nav. dj.*, 2009., str. 271.

interneta i sveopće povezanosti. Također, udžbenik mora imati naznačene načine traženja podataka za daljnje samostalno istraživanje, poput adresa internet stranica. Udžbenik R. Ivančevića i udžbenik J. Damjanov kod ovih zahtjeva suvremenosti su zastarjeli.

3. 4. Didaktička i metodička prilagođenost analiziranih udžbenika

Udžbenik S. Kalčić je pisan u skladu s ciljevima i načelima *NOK*-a te je usmjeren na stjecanje temeljnih znanja iz moderne i suvremene umjetnosti. Pomoću tih znanja učenik biva kulturno osviješten i kompetentan za daljnje obrazovanje. Udžbenik započinje predgovorom autorice i u predgovoru se objašnjava sadržaj i teorijska osnova udžbenika. Dobiva se dojam da je predgovor pisan za nastavnike, a ne za učenike te bi nastavnicima mogao dati uvid u način razmišljanja i poimanja umjetnosti autorice udžbenika. Poglavljima je obuhvaćeno razdoblje od Svjetskih izložbi na prijelazu stoljeća pa sve do najsuvremenijih tendencija u umjetnosti. Udžbenik ne prati nastavni plan i program i teme su poredane po vremenskom slijedu, ali nisu usklađene redoslijedom nastavnog plana i programa, koji predviđa podjelu gradiva na zasebne cjeline, poput arhitekture, slikarstva, urbanizma. Udžbenik je koncipiran po principu boljeg razumijevanja uzročno-posljedičnih veza. Tako su cjeline poredane kronološki, ali pojedini stilovi radi slične geneze postanka stavljeni su zajedno. Oni su možda različiti, ali imaju isto vrijeme i kontekst nastanka. Time se oni povezuju duhom vremena i usporedbom isprepletenih stilova i pokreta koju objašnjava materija udžbenika, tj. njen uzročno-posljedični slijed. Rezultat toga je da udžbenik djeluje veoma kompaktno u prezentaciji tema iako je vrlo širokog opsega. Za pohvalu je obrađenost gradiva koje nije predviđeno nastavnim planom i programom. To je gradivo koje proširuje znanje učenika i nalazi se u opisima pojedinih legendi. Udžbenik ne upućuje na druge izvore kojima bi učenik mogao povezati novo gradivo s onim koje već zna. Udžbenik je veoma opširan i može poslužiti kao skraćeni pregled umjetnosti XX. stoljeća i kasnije nakon nastave. Treba spomenuti okrenutost udžbenika suvremenoj umjetnosti i teoriji na koju onda učenici mogu nadovezati vlastita iskustva sa suvremenom umjetnosti. U udžbeniku se jasno uočava što učenici trebaju naučiti. Jasno su naznačeni obvezatni sadržaji od poticajnih sadržaja, poput misli pojedinih umjetnika ili objašnjenja pojmova [Slika 5.]. Također

su jasno naznačeni novi pojmovi u zasebnim cjelinama i njihov broj je razmjeran mogućnostima učenika. Postojanje razlika među učenicima se poštuje u udžbeniku. Zbog toga postoji više razina znanja u sadržaju udžbenika ovisno o stupnju složenosti. Prva razina je standardan tekst kojim se objašnjava materija. Za one koji žele znati više postoje objašnjenja pojmova, objašnjenja reprodukcija i istaknute misli pojedinih autora.

Umjetnost u pejzažu

(engl. land art)
SAD, 1970.

“Doživljavajući svijet, doživljam sebe.” (Merleau-Ponty)

Umjetnici *land arta* izašli su iz galerija i rade u krajoliku, umjetnost u prirodi i od prirode, modelirajući krajolik, stvaraju privremena djela koja će izbrisati vjetar, voda, erozija..., a čije je postojanje dokumentirano fotografijom: “prisutnost” se smatra fizički relativnim pojmom. *Land art* ipak nije ni pejzaž ni arhitektura, ili može biti i pejzaž i arhitektura; najprije vezan uz veliki prazan prostor američkog Zapada, potaknut neolitskom umjetnošću, *land art* se izvodi i u drugim neurbaniziranim geografskim područjima, posebice u pustošima Arktika i Islanda (*Terra Incognita*). Umjetnici stvaraju djela kojima su se, na neki način, potrudili zatrti trag.

Umjetnici *land arta* za svoja djela koriste snagu prirodnih procesa.

Walter De Maria, *Polje munja*,
Novi Meksiko, 1971.–1977.
Livada (površine 1 x 1,8 km) u kraju u kojemu je sijevanje munja učestala pojava, s 400 usadenih (u pravilnim razmacima) metalnih šipki-gromobrana koji privlače elektricitet olujnih oblaka. Polje munja alegorija je “prekrasnog užasa metereološkog vremena nepredvidljivog poput atomskog rata” (avangardne je umjetnike André Gide nazvao “antonom na ljudskoj rasi”).
Munje, trenutačni oblici u pejzažu, dokumentirani su fotografijama. Ovaj umjetnički rad ima za temu strah od dominantne prirode (potencijalno razornih moći), koji treba prevladati uspostavljanjem kontrole nad tom istom prirodom.
Polje munja je stalan, ali izoliran umjetnički rad, a “izolacija je bit *land arta*” (De Maria). Način razgledanja rada sastavni je dio autorske koncepcije: organizirani su posjeti malih grupa ljudi koji bi ostajali preko noći u improviziranim

kabinama i šetali poljem. Polje munja ne može se promatrati iz zraka, jer promatrač mora stajati točno između neba i zemlje i tada krajolik postaje slika.
Druga odrednica: *site-specific instalacija*.

Site-specific je svako ostvarenje napravljeno u skladu s određenim mjestom (i posebno za njega), koje ne mora biti samo galerijski prostor. Umjetničko djelo određeno svojim mjestom izvedbe.

226

Proširena
koncepcija
umjetnosti

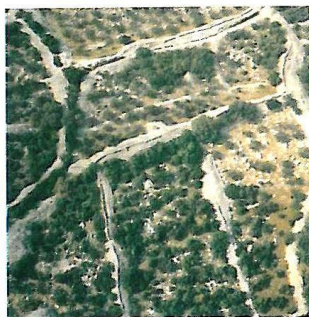
Slika 5. Primjer razlikovanja stupnjeva znanja u udžbeniku S. Kalčić, 2005., str. 226.

Udžbenik autora R. Ivančevića je također pisan u skladu s načelima i ciljevima NOK-a. Udžbenik u strukturi izrazito prati *Nastavni plan i program* te se tako zasebno obrađuju slikarstvo, skulptura, arhitektura i urbanizam. Nedostaci postaju vidljivi kada se radi o suvremenoj umjetnosti. Moglo bi se reći da je tu udžbenik

pomalo zastario, jer se uopće ne bavi temama poput vizualnih komunikacija i suvremenim medijima. Također su izostavljene nastavne cjeline poput dizajna, zaštite spomenika, muzeologije, povijesti umjetnosti te teorije umjetnosti. Potpuno je zanemarena suvremenost i povezanost udžbenika s novim medijima kao što je internet. Udžbenik ne podržava primjenu suvremenih nastavnih sredstava jer nema odnosa s učenicima preko pitanja, projekta ili poticaja na vlastito zaključivanje. Pohvalno je što Ivančević gradivo iz likovne umjetnosti povezuje s drugim odgojno-obrazovnim područjima – primjerice, prilikom objašnjavanja apstraktnog slikarstva autor uspoređuje apstrakciju sa zračnim snimcima krajolika [Slika 6.].³²

Snimke krajolika iz aviona mogu nalikovati organskoj i geometrijskoj apstrakciji: krčke gromače i solane kraj Nina.

Rabeći suvremene mikroskope što mogu povećati pojedinsti tvari i tkiva čak nekoliko tisuća puta, znanstvenici su stekli nove spoznaje o strukturi materije i dotad nevidljivog svijeta i približili i otkrili čovječanstvu dotad nevidene oblike i boje skrivenih dubina u tvarima žive i nežive prirode. Mikroskopske slike ne nalikuju ničemu stvarnom, što u prirodi možemo vidjeti »prostim« okom, ničemu »konkretnom«. One se doimaju »apstraktnima«, više su nalik apstraktnom slikarstvu (ali i obratno!), iako prikazuju najkonkretniju stvarnost, materiju sâmu. Neke se kompozicije tzv. apstraktnog slikarstva može protumačiti kao najkonkretnije slike struktura sâme tvari. I kao što priroda stvara nepravilne, krivudave i zavojite oblike, osobito u organskim tvarima, te pravilne, geometrijske, kristalinične, posebno među mineralima, tako se i dvije glavne struje apstraktnoga slikarstva, prema njihovima vizualnim osobinama naziva: organskom i geometrijskom apstrakcijom.

Kao što je likovna umjetost svih razdoblja izražavala način mišljenja i duh svoga doba, onako kako ga je spoznavala znanost – sjetimo se, npr., barokne matematike, fizike i astronomije i elipse u umjetnosti (*Stilovi II*, 167-172.) – tako i »slika svijeta« u djelima apstraktnoga slikarstva potpuno odgovara onoj u suvremenih prirodnih znanosti, ali joj možemo dodati i nove vizure što ih je omogućio let avionom. Pogled odozgo, kao i suvremeno slikarstvo, ne nudi perspektivnu i prostornu nego plošnu sliku svijeta. Neke avionske fotografije toliko nalikuju slikama organske apstrakcije (rijeka i jezera, putevi, brda, obale, otoci) ili geometrijske apstrakcije (obrađena polja, naselja, neki prirodni oblici) da bismo ih mogli međusob-

Slika 6. Usporedba apstraktnog slikarstva sa zračnim snimcima krajolika iz udžbenika R. Ivančevića, 2005., str 24.

U udžbeniku nije do kraja jasno što učenici trebaju naučiti jer je pisan kao neprekinuti slijed gradiva. Gradivo je koncipirano kao jedna cjelina i nisu naznačeni dijelovi koji su važniji od ostalih. U tekstu se ne razlikuju obvezatni i drugi sadržaji poput tekstova za objašnjenje pojmova. Novi pojmovi nisu jasno istaknuti, nego su

³² Usp. Radovan Ivančević, *nav. dj.*, 2005., str 24.

uklopljeni u tekst i time bi mogli izgubiti na važnosti. Udžbenik je koncipiran didaktički jer se učenicima materija objašnjava kao na predavanjima. Ona je uklopljena u neprekinutu priču o uzrocima i posljedicama. Za razliku od nekih drugih udžbenika gradivo u ovome nije podijeljeno na više razina znanja prema stupnju složenosti. Time ne poštuje razliku između slabijih i boljih učenika, nego svi moraju pratiti ujednačen tekst neovisno o njihovim vlastitim afinitetima. Autor se odlučio na pogovor u kojem se obraća nastavnicima i učenicima na jednostavan i razumljiv način. Veliki nedostatak je nepostojanje bilo kakvog abecednog kazala ili pojmovnika koji bi učenicima i nastavnicima mogao služiti za orijentaciju. Zbog toga udžbenik teško može poslužiti kao orijentir za daljnje samostalno istraživanje. Iako je didaktički prilagođen, ne zadovoljava u ostalim kriterijima poput povezanosti s učenicima i otvorenosti daljnjem samostalnom radu učenika kako bi im se podiglo zanimanje za predmet.

Udžbenik Vladimira i Kristine Rismondo kao i ostali udžbenici je također u skladu s ciljevima i načelima *NOK*-a te omogućuje stjecanje temeljnog povijesno-umjetničkog obrazovanja. Koristi se raznim strategijama kako bi uspostavio komunikaciju s učenicima, poput pitanja u tekstu kojima ih se potiče na vlastito zaključivanje o temi. Također se koristi opsežnim pitanjima za ponavljanje na kraju svake cjeline. Njima se učenika potiče na daljnje samostalno istraživanje. Ipak udžbenik ne navodi na druge izvore znanja, nego ostaje vezan za gradivo koje se iznosi u tekstu udžbenika. U tom smislu je udžbenik hermetičan. Gradivo jedne cjeline u udžbeniku je povezano s prijašnjim povijesno-umjetničkim razdobljima koja su imala utjecaj na tu cjelinu. Po tome, učenika se upoznaje s uzročno-posljedičnim vezama nastanka pojedinih stilova. Nedostaje odgovarajuće smještanje gradiva u društveno-povijesni kontekst cjeline koja se obrađuje. Također je vidljiva nepovezanost s ostalim znanstvenim disciplinama. U udžbeniku su obrađene skoro sve teme koje su predviđene nastavnim planom i programom. Autori udžbenika su se ipak odlučili za samostalan raspored obrade tema. Princip je bio da se usklade pojedine teme pod jednu veću opsežniju temu. Tako na primjer, oni obrađuju temu *Egzistencijalizam u umjetnosti* nakon 1945. godine i u nju stavljaju stilove poput *Apstraktnog ekspresionizma*, *Enformela* i *Neo-dadaizma*. Svima njima je zajednička tema egzistencijalizma i na njoj autori koncipiraju cijelo poglavlje. Mnoge teme koje su predviđene nastavnim planom i programom su kao i kod drugih udžbenika

kompletno izostavljene, poput zaštite spomenika i muzeologije. Druge teme predviđene nastavnim planom i programom su rascjepkane i obrađuje ih se djelomično na više mjesta pod okriljem drugih tema u udžbeniku. Na primjer, tema *Dizajn* rascjepkana je i obrađuje se pod okriljem više nastavnih cjelina. Po temama najbolje su obrađeni stilovi na početku stoljeća u prvom dijelu udžbenika. U udžbeniku nije jasno vidljivo što učenici trebaju naučiti, nego je svako poglavlje pisano kao zasebna cjelina. Poglavlja su podijeljena na manje pod cjeline po vlastitom nađenju autora, mimo nastavnog plana i programa. Novi pojmovi i definicije nisu naznačeni u tekstu, i kao kod udžbenika R. Ivančevića, učenici ih teško razabiru kao ono što je važno. Također, ne razlikuju se jasno obvezatni i druge vrste sadržaja. Gradivo se izlaže kao jedna cjelina. Nema razlike između definiranja stilskih pravaca i objašnjavanja pojedinih djela. U udžbeniku nije napravljena razlika među sadržajima za dvije do tri razine znanja, neophodna za poštivanje razlike između darovitih i onih manje darovitih učenika. Cjelina gradiva je dominantna i u tom smislu učenici neovisno o zainteresiranosti za predmet moraju svladavati cijelo gradivo. Tako bi se moglo odbiti one manje zainteresirane učenike jer im se nudi preopširno znanje. Udžbenik nije do kraja prilagođen učenicima jer mu sadržaj nije dovoljno jasan i nije dovoljno povezan s drugim odgojno-obrazovnim područjima.

Udžbenik J. Damjanov također je u skladu s *NOK*-om. Usmjeren je na stjecanje temeljnih znanja u modernoj i suvremenoj umjetnosti što je vidljivo po najreprezentativnijim primjerima djela. S druge strane, udžbenik uopće ne prati nastavni plan i program. Koncipiran je tako da obrađuje zasebno razne cjeline. Zasebno se obrađuje arhitektura, urbanizam itd. Svaka cjelina je smještena u jedno veliko poglavlje. U tom poglavlju se ta cjelina obrađuje od samih početaka dvadesetog stoljeća pa sve do suvremenosti. Tako na primjer, autorica u poglavlju o arhitekturi obrađuje arhitekturu od prijelaza stoljeća, Antonija Gaudija, Bauhauusa, arhitekture šezdesetih godina u Americi, Charlesa-Edouarda Le Corbusiera, modernog stanovanja do muzeja Guggenheim u Bilbao. Također, nisu spomenuti mnogi važni stilovi predviđeni nastavnim planom i programom, kao ni mnogi istaknuti slikari i njihova djela, što je slučaj kod drugih udžbenika, primjerice udžbenika autorice S. Kalčić. Veliki nedostatak je izostavljanje suvremene umjetnosti: autorica u prezentaciji suvremene umjetnosti staje na osamdesetim godinama prošloga stoljeća radi čega udžbenik odaje dojam zastarjelosti. Potpuno su izostavljene cjeline

predviđene nastavnim planom i programom poput *Zaštite spomenika, Muzeologije, Povijesti umjetnosti, Teorije umjetnosti* i cjelina *Pojedinac u prostoru*. Udžbenik time gubi na povezanosti sa suvremenim tokovima u umjetnosti i nije metodički usklađen s najsuremenijim metodičko-didaktičkim standardima. To je vidljivo po teško razumljivom i ponekad nerazumljivom tekstu te preteškim pitanjima, kao na primjeru pitanja „Što je sve lažno u prostorno-plastičnom okviru koji te okružuje?“.³³ Također, gradivo nije raščlanjeno ni podijeljeno na podcjeline, nego je u obrađeno u velikim cjelinama i objašnjenjima umjetničkih djela. Udžbeničke jedinice su striktno usmjerene samo na likovnu umjetnost kao područje interesa i nisu povezane s drugim obrazovnim područjima. Poglavlja započinju kratkim uvodom u kojem se objašnjava umjetnost prvenstveno u teoriji. Objašnjena su vrlo šturo i u najosnovnijim značajkama, ali ponekad previše stručno te s nepotrebnim podacima. Nakon toga slijedi opširno opisivanje primjera, pa se to čini nepovezano s uvodnim tekstom poglavlja, a na kraju bi to moglo odbiti učenike i djelovati im zamorno. Primjeri se objašnjavaju zasebno kao odvojene cjeline, a pitanja su smještena na sam kraj udžbenika. U gradivu se nigdje ne upućuje na druge izvore znanja kao što su internet ili druga literatura. Gradivo je stavljeno u društveno-povijesni kontekst na početku svakog poglavlja, ali oskudno. U udžbeniku nije jasno vidljivo što učenici trebaju naučiti. Tekst je kao i kod udžbenika autora Rismondo i Ivančević koncipiran kao cjelina. Prisutna je podjela na važne podatke i one manje važne. Pod važne spada uvod u pojedino poglavlje u kojem se u najjednostavnijim crtama opisuje pojedino razdoblje, čime učenik može dobiti okvirni dojam o pojedinom razdoblju. Novi pojmovi nisu jasno istaknuti i zasebno objašnjeni, nego su u jednom neprekinutom tekstu. Zbog toga bi učenici mogli ponekad malo teže pratiti tekst i odvajati važne informacije od onih manje važnih. Gradivo u udžbeniku nije podijeljeno tako da nudi sadržaje za dvije razine znanja te zbog toga ne poštuje zahtjev za uvažavanjem razlika među učenicima po razini znanja. Prisiljava se učenika da savlada cijelo gradivo udžbenika s pojedinim poglavljima udžbenika da bi ih mogao potpuno shvatiti. Udžbenik završava pitanjima i zadacima te indeksom manje poznatih stranih izraza i pojmova.

Udžbenik autorica K. Ratković i J. Mirenić-Bačić vrlo dobro prati nastavni plan i program te ne odstupa previše od njega. Ipak, raspored nekih tema je malo

---

³³ Usp. Jadranka Damjanov, *nav. dj.*, 2007., str. 377.

izmijenjen radi jednostavnosti cijelog slijeda predavanja. Udžbenik je podijeljen na mnogo malih cjelina koje same zasebno izgledaju jako kompaktno i lako se svladavaju radi svoje kratkoće. Djeluju kao dovršene misli. Kreće se iz jedne cjeline na drugu u neprekinutom slijedu. Miješaju se urbanizam, arhitektura, slikarstvo i kiparstvo i pokazuje se njihova međusobna zavisnost. Obuhvaćena je cijela umjetnost XX. stoljeća, ali nedostaju neka poglavlja predviđena nastavnim planom i programom. Kao teme izostavljeni su *Zaštita spomenika*, *Povijest umjetnosti*, *Muzeologija* i *Teorija umjetnosti*. Udžbenik se zaustavlja s obradom gradiva na prijelazu stoljeća, kao i većina drugih udžbenika. Također, nedostaje najsuvremenija umjetnost. Umjetnost XX. stoljeća je zato obrađeno izrazito dobro, jer su obuhvaćene sve najvažnije pojave u umjetnosti tog doba bilo u Hrvatskoj bilo svijetu. Prilagođen je suvremenoj egzemplarnoj nastavi, ali ne upućuje dovoljno na druge izvore proširivanja znanja. Ovaj udžbenik ne pravi razliku između obvezatnog gradiva i drugih dodatnih sadržaja čime je učeniku otežano razlučiti što je važno, a što manje važno. Cijelo gradivo je uklopljeno u jednu cjelinu neovisno o sadržaju. Novi pojmovi su jasno istaknuti kurzivom. Nedostaje podjela gradiva na više razina ovisno o razlikama među učenicima. Autor se služi velikim brojem reprodukcija kojima se metodom komparacije objašnjava materija. Također, u udžbeniku je gradivo podijeljeno na mnogo malih pasusa, raščlanjeno je i tako pojednostavnjeno za svladavanje. Bitno je naglasiti da su na kraju svakog poglavlja pitanja i vježbe koji su prilagođeni učenicima.

U udžbeniku A. Karamana je prisutan slijed gradiva predviđen nastavnim planom i programom. Udžbenik prati odrednice NOK-a te s obzirom na svoju sažetost razvija temeljne kompetencije za kasnije dodatno obrazovanje. Udžbenik radi svoje sažetosti ne pridaje puno pažnje suvremenim nastavnim sustavima koji su zaobiđeni. Naglasak je na prezentaciji gradiva koje je autor ocijenio kao najvažnije da bi se kod učenika stekle temeljne kompetencije. Također, ne upućuje na druge izvore znanja, poput interneta. Kod ovog udžbenika pitanja ili vježbe za ponavljanje gradiva su sažeta, a razlog tome je i sažetost samoga udžbenika. Time se udžbenik udaljava od učenika i služi im samo kao skup znanja koje bi oni trebali usvojiti. U udžbeniku ne samo da nije jasno naznačeno što bi učenici trebali usvojiti, nego se daju i neki preopširni podaci. Obvezatni i druge vrste sadržaja nisu jasno naznačeni. Novi pojmovi su vrlo jasno označeni podebljanim slovima i nisu prekobrojni, što je dobro

obzirom na razvojnu dob učenika. Također, kao i kod većine udžbenika niti ovdje ne postoji podjela gradiva na više razina ovisno o kompleksnosti, čime bi se poštivalo postojanje razlika među učenicima.

Kod didaktičko-metodičke prilagođenosti udžbenika ključno je da udžbenik slijedi načela *NOK*-a. Većina udžbenika drži se tih načela, no razilaze se kod praćenja nastavnog plana i programa. Udžbenik autorice J. Damjanov prati nastavni plan i program, dok ostali udžbenici prate nastavni plan i program djelomično te iznose gradivo po vlastitom redoslijedu ovisno o nahođenju autora udžbenika. Vidljivo je da se kvaliteta udžbenika ne odnosi na slijepo praćenje nastavnog plana i programa, nego na način objašnjavanja materije u udžbeniku. Važna stavka je i prilagođenost udžbenika primjeni suvremenih nastavnih sredstava. Javljaju se nove nastavne strategije poput projektne, problemske i egzemplarne. Rijetki udžbenici poput onog autorice S. Kalčić prate ove suvremene zahtjeve. Zahtijeva se da udžbenik upućuje na druge izvore znanja poput interneta. Na ovom polju skoro svi udžbenici nedovoljno povezuju svoje gradivo s dodatnim sadržajima na internetu. Često se ne daju nikakvi linkovi kojima bi se učenike potaklo na daljnje istraživanje.

Još jedna stavka je razlikovanje obvezatnih i drugih vrsta sadržaja. Učenicima se tako daje jasan uvid u ono što trebaju naučiti. Neki udžbenici poput onog autora R. Ivančevića su pisani hermetično kao jedna kompaktna cjelina u kojoj je teško razlučiti obvezatne sadržaje od onih drugih. Također je potrebno razložiti gradivo na više razina znanja sukladno afinitetima učenika. Na ovaj zahtjev odgovaraju udžbenici autorice S. Kalčić i autora Vladimira i Kristine Rismondo. Time se udžbenik prilagođava učenicima i za svakoga nudi određenu razinu znanja prilagođenu njemu osobno. Većina udžbenika započinje predgovorom, kao što je i predviđeno Udžbeničkim standardom (2011.), dok na kraju imaju abecedno kazalo imena i pojmovnik. Ipak, često izostaje naglašavanje novih pojmova unutar teksta i unifikacija pojmova. Tako se javlja slučaj da je jedan pojam u svakom udžbeniku definiran na drugi način.

Prema *Udžbeničkom standardu* (2011.) potrebno je udžbenike prilagoditi suvremenim pedagoškim, psihološkim i didaktičkim spoznajama i zahtjevima metodike odgojno-obrazovnog područja.³⁴ To podrazumijeva raspored teksta na stranici, podjelu gradiva na više razina, dodavanje zanimljivosti vezanih uz gradivo te

---

³⁴ Usp. *Udžbenički standard*, 2011., Didaktičko - metodički standardi i zahtjevi, str. 2., bilj. 2

povezivanje gradiva s drugim područjima znanja. Udžbenici poput onih autora R. Ivančevića i udžbenika autorice J. Damjanov su prema ovih zahtjevima zastarjeli. Kao smjernica autorima budućih udžbenika ključna je njihova prilagođenost učenicima te povezivanje s drugim znanstvenim disciplinama. Udžbenik bi trebao svojim poveznicama pripremiti učenika na samostalno usvajanje gradiva.

3. 5. Jezična prilagođenost analiziranih udžbenika

Kod jezične prilagođenosti ključno je da je tekst pisan standardnim jezikom, da je razumljiv te da je prilagođen jezičnim zahtjevima. U udžbeniku S. Kalčić tekst je razdijeljen na više vrsta teksta. Prvo se javljaju tekstovi s mislima umjetnika koji su relevantni za pojedinu cjelinu u gradivu. Druga vrsta teksta obrađuje materiju po principu objašnjavanja uzročno-posljedičnih veza. Tekst prati povijesni razvoj i nije koncipiran kao priča, poput udžbenika R. Ivančevića. Reproducirana djela su objašnjena u zasebnim tekstovima kao i pojmovi koji se spominju u materiji. Tekst koji objašnjava reprodukcije je vrlo jasan i opsežan. Reprodukcije ne narušavaju čitljivost jer su odvojene od teksta. U kolonama na rubovima stranica se nalaze tekstovi kojima se objašnjavaju pojmovi. Pojmovi su također objašnjeni opsežno i jasno. Tekstovi u kolonama služe kao nadopuna primarnom tekstu u vidu dodatnih informacija te ga proširuju i obogaćuju.

R. Ivančević u pisanju preferira jednostavan izbor riječi i tekst njegova udžbenika je vrlo razumljiv, a učenici ga mogu lako shvatiti jer je jezgrovit i jasan. Autor zanimljivo prepričava materiju i koristi se primjerima izvan likovne umjetnosti kako bi opisao neku umjetničku pojavu. U tekstu se stalno referira na umjetnike i njihova djela, no ona ponekad nisu reproducirana kao kod primjera autora Francesca Picabia kojeg autor spominje u tekstu,³⁵ ali nema odgovarajućeg reproduciranog djela kao primjera, što kod učenika može stvoriti zbunjenost i nesigurnost u vlastito znanje. Naglasak u tekstu je na prepričavanju uzročno-posljedičnih veza u nastanku stilova i razvojnoj liniji umjetnosti. Reproducirana djela su objašnjena, ali nije se otišlo u širinu, nego djela prate slijed materije. Rečenice su ponekad ipak predugačke i zahtijevaju veću koncentraciju da bi se shvatila njihova srž. Stil teksta je više

---

³⁵ Usp. Radovan Ivančević, *nav. dj.*, 2005., str. 207.

izlaganje vlastitog mišljenja autora o umjetnosti i životu, kako on i sam navodi u *Zaključku*, ali ipak je misao vodilja prilagođena učenicima i oni ju lako mogu pratiti.

Tekst udžbenika V. i K. Rismondo pisan je jednostavno i razumljivo učenicima. Nema previše stručnih izraza i rječnik je jednostavan. Naglasak je na jezgrovitom i kratkom objašnjenju pojedinog pojma. Nakon objašnjenja nekog pojma odmah se kreće na objašnjenje reprodukcije vezane uz taj pojam i tako se još bolje pojašnjava sam pojam. Rečenice su kratke i jednostavne te lako čitljive, primjerene učenicima. Stil pisanja je sličan usmenom izlaganju gradiva na predavanjima, a to podrazumijeva mnogo potpitanja kojima se potiče učenika da razmisli samostalno prije nego mu se da objašnjenje u daljnjem tekstu. Tako učenike potiče na razmišljanje i samostalno istraživanje.

J. Damjanov piše kompliciranim rječnikom koji obiluje apstraktnim pojmovima poput »Šabloniziranja apstrahiranih iskustava«³⁶ u poglavlju *Slikarstvo i skulptura*. To učenicima može stvoriti teškoće u razumijevanju teksta, a težinu razumijevanja teksta može pojačati i njegova opširnost. Tekst udžbenika je nejasan i pun opširnih rečenica te je zbog mnogo stručnih pojmova primjereniji fakultativnoj nastavi. Naglasak je na pojašnjavanju i potpunoj obradi umjetničkih djela koja su reproducirana. Čitajući tekst dobiva se dojam predavanja. Ona upućuje učenika na kontekst vremena u kojemu se javlja pojedini stil. Tekst je rađen po principu da ga učenik pročita i usvoji kao nešto fiksno bez vlastitog promišljanja i kritike. Zbog toga se dobiva dojam zatvorenosti cijelog udžbenika.

Autorice K. Ratković i J. Mirenić-Bačić su tekst svog udžbenika učinile razumljivim i prilagođenim učenicima. U tekstu se opisuju reproducirana umjetnička djela i naglasak je na uspostavljanju uzročno-posljedičnih veza između pojedinih umjetnika i pravaca te njihovih djela. Stil pisanja je jednostavan, bez korištenja stranih pojmova za razliku od drugih autora. Rečenice su kratke i reprodukcije se objašnjavaju u slijedu teksta. Ipak, nedostaje povezanost s učenicima jer ih se u tekstu ništa ne propituje ili potiče na kreativno razmišljanje. Tekst zbog načina pisanja djeluje hermetično i dostatan sam za sebe kao što je slučaj s autorima J. Damjanov i R. Ivančevićem. Poticanje razmišljanja i kreativnosti kod učenika prepušteno je pitanjima i zadacima na kraju cjelina.

---

³⁶ Usp. Jadranka Damjanov, *nav. dj.*, 2007., str. 325.

Tekst u udžbeniku A. Karamana je pisan opširno jer je prisutno puno pridjeva i zagrada s dodatnim informacijama, koje služe dodatnom objašnjenju gradiva. Unatoč opširnosti, čitatelj može razumjeti bit teksta. U tekstu se objašnjavaju uzročno-posljedične veze u nastanku pojedinih umjetničkih pravaca. Autor objašnjava umjetnička djela koja su reproducirana dok se neka reproducirana djela uopće ne objašnjavaju, nego autor uz njih stavlja samo legende. Naglasak je na obradi stilova što se može vidjeti po opširnim objašnjenjima pojedinog stila. Rečenice su dugačke i krcate informacijama te bi učenicima mogle biti zahtjevne za praćenje. Također, ne postoje pitanja kojima bi se ponovilo gradivo. U tekstu se ne traži samostalno razmišljanje učenika i sudjelovanje te bi im se tako mogao smanjiti interes. Zbog nepostojanja adekvatnih pitanja u tekstu, nedovoljnog objašnjavanja reproduciranih likovnih primjera i teksta koji je na nekim dijelovima nedovoljno jasan kao na primjeru objašnjavanja *Minimalne umjetnosti*,³⁷ udžbenik je nedovoljno usklađen s jezičnim zahtjevima.

Kod jezične prilagođenosti udžbenika važno je da udžbenik bude pisan jasno te da se unutar teksta može pratiti misao vodilja. Udžbenici autora Rismondo, S. Kalčić i K. Ratković i J. Mirenić-Bačić su zbog prijeloma tekstova i načina pisanja koji je pun potpitanja, okrenuti učenicima i lako čitljivi. Zbog toga su po kriteriju jezične prilagođenosti najprikladniji za održavanje nastave od svih ponuđenih udžbenika.

3. 6. Likovna i grafička prilagođenost analiziranih udžbenika

U udžbeniku S. Kalčić odabir reprodukcija se bazira na najpoznatijim primjerima pojedinog razdoblja i autora koji se obrađuju. Reprodukije umjetničkih djela variraju po veličini, ali njihova kvaliteta je vrlo visoka te se jasno razaznaju i detalji. Boja reprodukcija je u velikoj mjeri vjerna boji originalnih umjetničkih djela. Odnos reprodukcija i teksta ima prevagu na stranu teksta. Slijed reprodukcija vjerno prati materiju koja se obrađuje u tekstu, a reprodukcije se nalaze na istoj stranici kao i tekst na koji se odnose. Objašnjenja reprodukcija su otisnuta manjim slovima od teksta i tako čine male zasebne cjeline u tekstu. Legende reprodukcija su točne, ali

---

³⁷ „minimalizam teži objektivnosti uprizorenja, shematskoj jasnoći, logici i depersonalizaciji“, Antun Karaman, *nav. dj.*, 2009., str. 262.

sadrže samo ime autora, naziv djela te godinu nastanka, a tehnika, dimenzije i mjesto ili institucija u kojem se djelo nalazi nisu naznačeni.

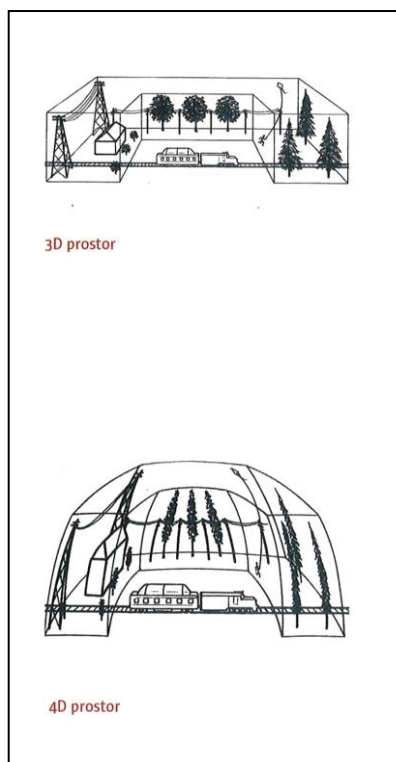
R. Ivančević ilustracije smješta na istu stranicu kao i tekst na kojeg se odnose. Odabir reprodukcija je reprezentativan jer su prisutna najvažnija umjetnička djela pojedinog razdoblja. Ponekad se i odmiče od ustaljenih općepoznatih primjera kao na primjer odabirom djela Josepha Kosutha *Jedan i tri stolca* (1965.)³⁸ – ovim primjerom se ne odmiče, jer to je izrazito relevantan primjer za konceptualnu umjetnost i Fluxus. koje je po mišljenju autora kao primjer najbolji za objašnjavanje određenog pojma (u ovom slučaju Fluksus). Autoru je najvažnije da odabrane reprodukcije budu odgovarajuće za objašnjene gradiva, nego općepoznatost tih reproduciranih primjera. Reproducirana djela su slabije kvalitete i djeluju zamučeno te su detalji slabije vidljivi. Kombiniraju se reprodukcije većih i manjih dimenzija. Na velikim reprodukcijama objašnjava se materija, dok reprodukcije manjih dimenzija služe za dodatna pojašnjenja ili usporedbe. Zamjerka je malen broj djela koja su reproducirana. Legende reproduciranih djela su vrlo točne i navode sve bitne detalje. Navodi se autor djela, naziv djela, tehnika i materijal, godina nastanka i mjesto, ponekad i muzej ili galerija gdje se reproducirano djelo nalazi. Reprodukcije su snimili domaći fotografi I. Babaja, D. Bovoljak i drugi, a u fotografiranju je sudjelovao i sam autor udžbenika. Odnos slike i teksta je umjeren i odlično usklađen jer nakon velike slike slijedi manji tekst, a nakon manje slike slijedi veća tekstualna cjelina. Tako je udžbenik vrlo jasnog rasporeda. Reprodukcije vjerno prate tekst i čine ga lako čitljivim i razumljivim.

Odabir reprodukcija u udžbeniku autora Rismondo je kvalitetan jer se koriste jednostavni primjeri najpoznatijih autora. Odabrane reprodukcije prate materiju koja se obrađuje. Odabir je ipak specifičan jer nisu uzeta samo najzanimljivija djela nekog razdoblja, nego je naglasak da se predstave svi najznačajniji umjetnici pojedinog razdoblja. Princip odabira je bio da se reproduciraju djela pomoću kojih se najprikladnije može objasniti materija pojedinog razdoblja koje se obrađuje. Također se koristi i veliki broj ilustracija koje nisu umjetnička djela, kako bi se lakše objasnilo gradivo – kao prilikom korištenja ilustracija [Slika 7.] pomoću kojih se objašnjava *3d* i *4d prostor*.³⁹ Reprodukcije su većinom u boji osim pojedinih grafičkih prikaza, kvalitetne su a detalji se na njima lako razabiru. Odnos teksta i reprodukcija je ujednačen, a po veličini ima manjih i srednjih reprodukcija dok su velike rijetke.

³⁸ Usp. Radovan Ivančević, *nav. dj.*, 2005., str. 197.

³⁹ Usp. Vladimir Rismondo, Kristina Rismondo, *nav. dj.*, 2008., str. 15.

Legende pored umjetničkih djela su prilično oskudne i ne sadrže podatke kao kod nekih drugih udžbenika. Autori udžbenika su se ograničili samo na ime autora, naziv djela i godinu nastanka djela. Pozitivna strana ovakvog, jednostavnog pristupa je to da su greške svedene na minimum i legende su radi toga vrlo točne.

Slika 7. Korištenje ilustracija pomoću kojih se objašnjava 3d i 4d prostor u udžbeniku V. Rismondo i K. Rismondo, 2008., str. 15.

Kod autorice J. Damjanov odabir reprodukcija podrazumijeva najreprezentativnije radove moderne i suvremene umjetnosti. Reprodukcije su vrlo kvalitetne: dobro se vide detalji i boje su vjerne originalima. Odnos slike i teksta je prevagnuo na stranu slika koje su velikih dimenzija. Reprodukcije veličinom ponekad zauzimaju skoro dvije trećine površine stranice. Pojedina djela arhitekture su zastupljena s više reprodukcija te se tako mogu bolje vidjeti detalji što može pomoći njihovu boljem shvaćanju kao na primjeru djela Charlesa Willarda Moorea i Perez Architects, *Piazza d'Italia*, New Orleans, (1975.–1980.), [Slika 8.]. Legende reprodukcija su umetnute u tekst i točne su. Pokraj reprodukcija su naznačeni samo indeksi koji upućuju na mjesto u tekstu gdje se govori o tim reprodukcijama. Za svaku reprodukciju je navedeno ime autora, naziv djela i godina te ponekad i smještaj. Autorica je primijenila pravilo da za ono što nije sigurna izostavi i tako zadrži točnost.

Za razliku od drugih udžbenika koji su išli na reprodukcije manjih dimenzija, ali zato s većim brojem reproduciranih umjetničkih djela, autorica se odlučila na manji broj reproduciranih umjetničkih djela većih dimenzija. Zbog toga se dobiva dojam da J. Damjanov preferira kvalitetu obrade djela za razliku od udžbenika drugih autora, gdje je naglasak više na kvantiteti reproduciranih djela.

Slika 8. Primjer zastupljenosti djela s više reprodukcija u udžbeniku J. Damjanov, 2007., str. 289.

Autorice K. Ratković i J. Mirenić-Bačić kao primjere koriste najpoznatija djela nekog razdoblja, ali također umeću neka manje poznata djela referentnih autora ovisno o tome koliko je djelo prikladno za objašnjavanje materije nekog poglavlja. Reprodukције su vrlo visoke kvalitete s jasnim detaljima i kvalitetnim bojama. Po dimenzijama prevladavaju reprodukcije srednjih i velikih dimenzija. Smještaj reprodukcija je većinom unutar središnjeg glavnog teksta na stranici gdje

najprikladnije objašnjavaju tekst na koji se odnose. Reprodukcije su također povezane s pitanjima i zadacima koji se referiraju na njih uz pomoć indeksa. Legende reprodukcija su vrlo točne i opširne, a princip je srodan onome iz udžbenika J. Damjanov - podatci za čiju točnost autorice nisu bile sigurne su izostavljeni. Kod većine reprodukcija legende su opširne i navedeni su ime autora, naziv djela, godina nastanka, tehnika, dimenzije i smještaj djela. Glavni tekst je smješten na unutarnju polovicu svake stranice dok su reprodukcije i ostali popratni sadržaji uključujući i naslove cjelina smješteni na vanjsku polovicu stranice, pa je tako na primjer tekst s definicijom *happeninga* smješten na vanjski rub stranice.⁴⁰ Na počecima poglavlja se javljaju poznate misli umjetnika koji su referentni za to poglavlje te su smještene na vanjskom rubu stranice i pisane drugim fontom da se istaknu.

A. Karaman u svojem udžbeniku koristi reprodukcije samo najpoznatijih djela umjetnosti XX. stoljeća. Razlog tome je sažetost udžbenika koji se ovim razdobljem bavi na svega trideset i četiri stranice. Broj reproduciranih umjetnički djela je stoga malen u odnosu na druge udžbenike. Same reprodukcije su kvalitetne i detalji su vidljivi, no boje na reprodukcijama ponekad odstupaju od boja na originalnim umjetničkim djelima. Reprodukcije su velikih dimenzija i smještene su unutar testa. Tekst nije usklađen s reprodukcijama te one služe samo kao nadopuna tekstu. U tekstu se ne objašnjavaju reproducirana djela, nego se samo objašnjava gradivo, a reprodukcijama se pokazuje objašnjeno. Odnos teksta i reprodukcija je uravnotežen po količini na svakoj pojedinoj stranici jer je prisutan jednak omjer teksta i slika. Legende reproduciranih umjetničkih djela su točne i opsežne, ali na nekim mjestima nepotpune iako se radi o vrlo poznatim umjetničkim djelima poput jedne od kompozicija *Pieta Mondriana* (1872., Amersfoort – 1944., New York), kojima nije navedena niti godina nastanka.⁴¹ U legendama se kao i kod udžbenika K. Ratković i J. Mirenić-Bačić, navode umjetnik, djelo, godina nastanka, tehnika, dimenzije te na kraju i smještaj djela.

Za likovnu i grafičku prilagođenost udžbenika ključno je da odabrani primjeri umjetničkih djela budu reprezentativni za gradivo koje se obrađuje. Reproducirani primjeri moraju olakšati objašnjavanje gradiva te biti primjereni razvojno-psihološkoj dobi učenika kako bi ih mogli shvatiti. Udžbenici stoga koriste najpoznatija umjetnička djela pojedinog razdoblja kao primjere. Reprodukcije su u udžbenicima

⁴⁰ Usp. Jasenka Mirenić-Bačić, Karmen Ratković, *nav. dj.*, 2000., str. 110.

⁴¹ Usp. Antun Karaman, *nav. dj.*, 2009., str. 248.

visoke kvalitete, jedino udžbenik R. Ivančevića u tome pomalo zaostaje. Detalji na reprodukcijama u udžbenicima su jasno vidljivi te učenici mogu jasnije doživjeti cjelokupnost originalnog umjetničkog djela. Tekstovi u udžbenicima su prelomljeni na razne načine, no svi su se vodili idejom da ilustracija mora biti na istoj strani kao i tekst na kojeg se odnosi. To je nužno radi lakšeg praćenja teksta. Ilustracije su također sadržajno usklađene s tekстом te tako najbolje pridonose razumijevanju teksta na kojeg se odnose. Zahtjev kojeg je bilo teško ispuniti je onaj da se ilustracije biraju ponajprije od domaćih autora, odnosno iz domaće kulturne baštine, a zatim i iz svjetske kulturne baštine, koji je postavio *NOK*.⁴² Autori udžbenika ipak preferiraju umjetnička djela iz svjetske kulturne baštine, a tek onda djela domaćih autora. Ipak svi udžbenici su pisani prije donošenja zahtjeva za promidžbom domaćih autora jer on potječe iz 2011. godine kad je donesen i *NOK*. Kod stavljanja legendi pokraj reprodukcija autori se razilaze, pa tako jedni stavljaju oskudne legende, poput S. Kalčić te V. i K. Rismondo, dok su u udžbeniku J. Damjanov te udžbeniku autorica K. Ratković i J. Mirenić-Bačić legende opširne [Slika 9.]. Udžbenici svojim reprodukcijama i njihovim odabirom dobro objašnjavaju gradivo te zadovoljavaju likovno-grafičkim standardima i zahtjevima.

Slika 9. Legenda sa opširnim podacima o reproduciranom djelu u udžbeniku K. Ratković i J. Mirenić-Bačić, 2000., str 102.

⁴² Usp. *Udžbenički standard*, 2011., Likovno-grafički zahtjevi i standardi, str. 3., bilj. 2

4. Komparativna analiza pojedinih nastavnih tema

U ovom dijelu rada baviti ću se odabranim temama iz udžbenika prema kriterijima koji su izneseni u Udžbeničkom standardu da se vidi kako su se autori, prvenstveno metodički, prema njima usmjerili. Tako se mogu uočiti razlike između metoda prezentacije gradiva primijenjenih u svakom pojedinom udžbeniku. Pomoću tih razlika preispituju se i potvrđuju zaključci doneseni analizom udžbenika kroz zahtjeve Udžbeničkog standarda.

Odabrane teme koje se analiziraju u svakom udžbeniku su tema *Kubizam* i tema *Fluksus*. Kubizam je obrađen u svim udžbenicima, ali su prisutne razlike u načinu prezentiranja i opsegu prezentacije. To je jedna od nezaobilaznih tema za razumijevanje apstraktne umjetnosti prve polovice XX. stoljeća. Predviđena je nastavnim planom i programom te bi se morala nalaziti u svakom udžbeniku iz predmeta *Likovna umjetnost za četvrti razred srednjih škola*. Tema se po nastavnom planu i programu obrađuje u sklopu nastavnog sadržaja *Revolucija stilova između 1905.-1918.*, a unutar nje obrađuju se umjetnici Pablo Picasso (1881., Malaga – 1973., Mougins) i Georges Braque (1882., Argenteuil – 1963., Pariz) kao najpoznatiji predstavnici analitičkog i sintetičkog kubizma.

Tema *Fluksus* je odabrana jer se odnosi na umjetnost druge polovice XX. stoljeća i važna je za razumijevanje konceptualne umjetnosti te suvremene umjetnosti i vizualne kulture. Ova tema je vrlo široka te obuhvaća pojmove poput *happeninga*, konceptualne umjetnosti i performansa. Zbog svoje širine i raznolikosti u svakom udžbeniku je prezentirana na drugačiji način, a u nastavnom planu i programu nije specifično naznačena.

4. 1. *Kubizam* – zastupljenost i obrada u udžbenicima

Kod udžbenika S. Kalčić poglavlje kubizma započinje citatom Pabla Picassa: „U biti, sve što čovjek ima to je svoje ja. To ja je sunce s tisuću zraka u njegovu trbuhu. Ostalo je ništa“ [Slika 10.].⁴³ Nakon toga se u vremenskoj liniji objašnjava povijesni razvoj kubizma. Poglavlje je velikog opsega i kubizam je opširno objašnjen pa se tako iznose manje poznate informacije poput osnivanja grupe *Ploveća*

---

⁴³ Silva Kalčić, *nav. dj.*, 2005., str. 51.

kupaonica (članovi Georges Braque, Pablo Picasso, Juan Gris, Leo Stein i Guillaume Apollinaire) na Montmartreu u Parizu pomoću koje autorica objašnjava kontekst nastanka kubizma.⁴⁴

Kubizam

“U biti, sve što čovjek ima to je svoje ja. To ja je sunce s tisuću zraka u njegovu trbuhu. Ostalo je ništa.” (Picasso)

1907.–1910.

Prva faza kubizma tzv. prijelazni kubizam, utjecaj Cézannea i primitivne umjetnosti. Slikarstvo kao sustav znakova (pod utjecajem semiotike). Pobuna protiv geometrijske perspektive očituje se u pokušaju prikazivanja predmeta kao da je odjednom viđen sa svih strana (uključena je četvrta dimenzija, dimenzija vremena/kretanja). Slave se jednostavne, male stvari i užici slikama mrtve prirode u svakodnevnim, kavanskim ili domaćim ambijentima, često se prikazuju glazbeni instrumenti (španjolska gitara, violina, mandolina, klarinet...) sugerirajući uživanje u glazbi.

1910.–1912.

Druga faza kubizma, analitički kubizam — proces dekonstrukcije, cijepanja figura u prostoru; izokretanje konvencionalnog imaginarija i zakona perspektive. Treća dimenzija postignuta je potpuno plošnim, blago zakošenim ravninama. Slikarstvo se potpuno oslobađa zakonitosti geometrijske perspektive, koje vladaju od doba renesanse.

1912.–1914.

Treća faza kubizma, sintetički kubizam — ponovno izravan “prodor” stvarnosti u formi *papiers collés* (kaširanog papira) i drugih stvarnih, običnih materijala fiksiranih na platno (“kolažni kubizam”, *mixed media*). Sintetički kubizam uvodi Juan Gris, koji bi prvo isplanirao strukturu slike, a zatim na njoj “razmještao” oblike. “Jedina je mogućnost slikanjem izraziti odnos između slikara i vanjskog svijeta...” (Juan Gris). Jedinostveno očiste na slici bogatijih boja u odnosu na modeliranje svjetlom analitičkog kubizma. Kontrast boja (npr. crvena – zelena), linija (ravne linije – krivulje), volumena (npr. presjeci valjaka) i plohe (pozadina slike).

Kubizam nastaje pod utjecajem Paula Cézannea koji slika geometrizirana tijela: forma je konstruirana kroz prostor slike širim, uglatim, mirnijim (u odnosu na impresioniste) plohamo boje — to su tzv. fasete, a motiv je potpuno nevažan (serija *Kartaši*, uvijek druga slika naslikana s potpuno istim i prilično banalnim, dosad-

1907.–1914.

Pariz, Francuska

Predstavnici: Pablo Picasso, Georges Braque, Juan Gris (slikarstvo), Jacques Villon (skulptura)

“Pedsoblje apstraktne umjetnosti”

Kubisti su prvi otkrili nesklad između perspektivne slike stvarnosti i same stvarnosti. Geometrijska perspektiva je samo jedna od mogućih koncepcija prostora slike.

81
Novo
odjenje
stvarnosti

Mixed media je termin preuzet iz engleskog jezika, koji označava kombiniranje različitih medija, materijala i tehnika kod stvaranja umjetničkog djela. Na primjer, tinte i pastela ili slike i kolaža koje tvore jedinstvenu kompoziciju. No to nije isto što i *multimedia*, termin koji se rabi u kompjutorskom rječniku za softver i aplikacije gdje se kombinira tekst, visokokvalitetan zvuk, animacija ili video.

Slika 10. Primjer smještaja citata Pabla Picassa na početak poglavlja kubizma u udžbeniku S. Kalčić, 2005., str. 53.

Objašnjava se i utjecaj Paula Cézannea (1839. – 1906., Aix-en-Provence) na razvoj kubizma. Novi pojmovi, poput *assamblagea*, su jasno odvojeni i precizno objašnjeni tekstovima u kolonama na rubu stranice. Kvalitetu obrade teme kubizma poboljšava navođenje glavnih obilježja kubizma u formi natuknica koje se nalaze na početku poglavlja. Autorica je podijelila poglavlje na manje dijelove, pa se analitički i

⁴⁴ Usp. S. Kalčić, *nav. dj.*, 2005., str. 53.

sintetički kubizam objašnjavaju zasebno. Reproducirana umjetnička djela su vrlo opširno opisana i njima se objašnjava gradivo. Koriste se najpoznatiji primjeri poput *Gospođica iz Avignona* (1907.) P. Picassa ili djela *Čovjek s gitarom* (1914.) G. Braquea na kojima učenici mogu shvatiti gradivo. Reprodukcije su kvalitetne, a tekst poglavlja je lako čitljiv. Zbog opširnosti gradiva i količine ponuđenih informacija u poglavlju učenicima je omogućeno kvalitetno svladavanje cjeline kubizma te mogu naučiti nove pojmove. Učenici mogu novo gradivo lako uklopiti u već naučeno jer se autorica u tekstu referira na ono što učenici već znaju, poput prikaza *en face* u egipatskoj umjetnosti.

R. Ivančević poglavlje *Kubizam* uklapa u tekst koji se oslanja na prethodna poglavlja. U naslovu je naveden samo naziv i godina nastanka stila. Objašnjava se nastanak stila preko P. Cézannea do nastanka analitičkog kubizma 1907. godine. Novi pojam (analitički kubizam) je naznačen kurzivom, no nije precizno objašnjen. Navode se samo principi po kojima nastaje analitički kubizam. Poglavlje se proteže na šest stranica, no nije preopširno jer nad tekstem dominiraju velike reprodukcije. One nisu kvalitetne te se detalji teže razabiru. Reproducirana su poznata umjetnička djela poput *Violine* (1911.) P. Picassa i *L'Estaque* (1908.) G. Braquea. Reprodukcijske slike nisu usko povezane s tekstem i nisu objašnjene u tekstu. One služe samo kao ilustracija ideja koje autor iznosi. Tekst je lako čitljiv i uklopljen u jednu logičku cjelinu te je učeniku omogućeno lako praćenje uzročno-posljedičnih veza. Tekst podsjeća na usmeno predavanje, no autor navodi samo najvažnije informacije o kubizmu. Objašnjava nastanak kubizma te principe stila poput napuštanja iluzije prostora u kubizmu. Također, autor gradivo povezuje pojmovima poznatima učenicima, pa tako uspoređuje *en face* s policijskim kartotekama.⁴⁵ Kubizam je obrađen kao cjelina koja je usko povezana s drugim cjelinama u udžbeniku i sve zajedno čine zatvorenu priču o umjetnosti XX. stoljeća.

U udžbeniku V. i K. Rismondo poglavlje o kubizmu je podijeljeno na četiri manje cjeline. U uvodu se objašnjava gledanje stvarnosti na kubistički način. Zatim se obrađuje rađanje kubizma kao stila od početaka Claudea Moneta (1840., Pariz – 1926., Giverny)⁴⁶ kojeg zatim slijedi P. Cézanne s primjerom mrtve prirode na kojoj autori objašnjavaju kubističko rastakanje boje. U trećoj cjelini se objašnjava razlika

⁴⁵ Usp. Radovan Ivančević, *Umjetnost i vizualna kultura 20. stoljeća, Stilovi – Razdoblja – Život, III., Udžbenik za IV. razred gimnazije*, 2005., str. 24.

⁴⁶ Usp. Vladimir Rismondo, Kristina Rismondo, *Povijest umjetnosti 20. stoljeća, Udžbenik likovne umjetnosti za 4. razred gimnazija*, 2008., str. 17.

između analitičkog i sintetičkog kubizma na primjerima P. Picassa i Juana Grisa. Na kraju se obrađuje skulptura u okviru kubizma na primjerima Picassa, Aleksandra Arhipenka i Jacquesa Lipchitza. Nakon poglavlja o kubizmu je cjelina s vježbama iz obrađene teme. Sastoji se od pet vježbi koje su prilagođene učenicima. Vježbe se sastoje od precrtavanja reprodukcija u bilježnicu ili uočavanja sličnosti između dviju reprodukcija čime se uočavaju obilježja stila. Također se traži da učenici izdvoje neke elemente reprodukcije ili da navedu sličnosti i razlike kubizma kao pravca s nekim drugim pravcem. Tema kubizma je opširno obrađena i potkrijepljena je reprodukcijama velikih dimenzija svih najznačajnijih kubističkih umjetnika.

J. Damjanov temu kubizma dotiče u sklopu poglavlja *Slikarstvo i skulptura*. Reproducirana djela su usko povezana s tekстом te se autorica njima služi kako bi objasnila pojedini stil. Tako kubizam zastupaju P. Picasso, G. Braque te Jacques Lipchitz sa svojim djelima. Građivo kubizma se tako objašnjava pomoću jednog poznatog djela svakog od trojice autora, a postanak kubizma autorica objašnjava na djelima P. Cézannea *Stijenje kod Bibemusa* (1898.) i *Maske iz Dogona*.⁴⁷ Reproducirana djela su velikih dimenzija i kvalitetno reproducirana s jasno vidljivim detaljima. Djela su opširno objašnjena i referentna su za objašnjenje stila. Tako je autorica uspjela objasniti cjelinu kubizma samo pomoću njih jer je cijelo poglavlje podešeno prema reprodukcijama. Novi pojmovi nisu naznačeni i ne objašnjavaju se zasebno. Također, u poglavlju nema podjele na manje cjeline, poput razvoja kubizma, nego se autorica koristi samo reprodukcijama kako bi objasnila građivo. To djeluje vrlo oskudno, no kako su djela referentna ipak se uspjeva objasniti bit kubizma kao umjetničkog stila.

Autorice K. Ratković i J. Mirenić-Bačić su poglavlje *Kubizam* obradile na pet stranica. Poglavlje započinje objašnjenjem nastanka kubizma kao stila kroz povijest. Autorice se služe ilustracijama kako bi objasnile razvoj ideje kubizma. Dalje se objašnjava podjela kubizma na analitički i sintetički kroz primjere umjetničkih djela P. Picassa (*Gospođice iz Avignona*) i G. Braquea. Reprodukcijske su srednje veličine i visoke su kvalitete te su na njima detalji jasno vidljivi. Povezane su s tekстом pomoću indeksa, no ne nalaze se uvijek na istoj strani kao i tekst na kojeg se odnose. Reproducirana umjetnička djela nisu objašnjena zasebno, nego služe kao pomoć pri objašnjenju teksta. Cijelo poglavlje djeluje kompaktno jer tekst nije prelomljen u pod

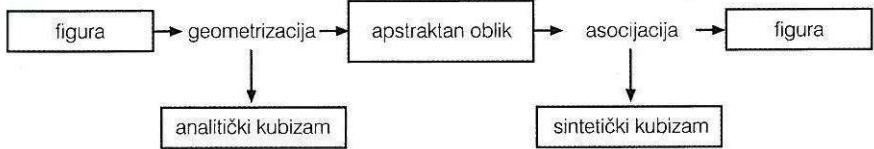
---

⁴⁷ Usp. Jadranka Damjanov, *nav. dj.*, 2006., str. 332.

cjeline. Novi pojmovi su istaknuti kurzivom i nisu podrobno objašnjeni. Na kraju poglavlja nalaze se opširna pitanja i zadaci kojima bi učenici trebali ponoviti naučeno. U pitanjima koja su izazovna se traži povezivanje naučenog s drugim disciplinama, poput filozofije, gdje autorice traže od učenika da se prisjete Platonova učenja o idejama,⁴⁸ [Slika 11.].

Pitanja i zadaci

- Je li svođenje nepravilnih oblika na pravilne oblike stara ili nova metoda?
- Odnosi li se ona samo na likovna djela?
- Sjetite se iz filozofije Platonova učenja o idejama. Usporedite to učenje sa slikarom koji oponaša prirodu i s onim koji se trudi da shvati njezine zakone.
- Na koju se Craneovu metodu odlučuje kubist?
- Objasnite shemu:


```
graph LR; A[figura] --> B[geometrizacija]; B --> C[apstraktan oblik]; C --> D[asocijacija]; D --> E[figura]; B --> F[analitički kubizam]; D --> G[sintetički kubizam];
```

- Što je poliperspektiva? Prisjetite se egipatskih figura, kasnorimskih štukatura i Giottova *Izgona đavola iz Arezza*.
- Kakva je veza između tehnike kolaža i sintetičkog kubizma?
- Analizirajte i usporedite Braqueovu *Violinu i vrč* i Picassova *Harlekina*. Obratite pažnju na kontraste, granice, proporcije i kompoziciju. Usporedite rezultate analize sa shemom u 5. pitanju.
- Postavite nekoliko predmeta na stol. Analizirajte ih i geometrizirajte, a zatim od dobivenih apstraktnih oblika sintetizirajte novu cjelinu. U drugoj fazi posegnite za tehnikom kolaža.

Slika 11. Primjer pitanja i zadataka u udžbeniku J. Mirenić-Bačić, K. Ratković, 2000., str. 27.

Kod udžbenika A. Karamana kubizam je obrađen oskudno na tri stranice te autor pokazuje klasična djela analitičkog i sintetičkog kubizma. Prisutni su radovi P. Picassa, G. Braquea i J. Grisa. Ilustracije su malih dimenzija, a jedino je djelo *Guernica* (1937.) većih dimenzija te ima zaseban tekst koji ga objašnjava. U poglavlju su novi pojmovi zadebljani te su jasno vidljivi.

Tema *Kubizam* se javlja u svim udžbenicima, bilo kao dio veće cjeline ili kao samostalna cjelina. Kod svih udžbenika je opširno obrađena osim kod udžbenika A.

⁴⁸ Usp. Jasenka Mirenić-Bačić, Karmen Ratković, *nav. dj.*, 2000., str. 27.

Karamana. Svi autori se referiraju na najpoznatije umjetnike kubizma poput P. Picassa i G. Braquea. Tema je obrađena na razne načine pa tako kod udžbenika R. Ivančevića i udžbenika K. Ratković i J. Mirenić-Bačić nailazimo na kompaktnost u prezentaciji teme. Kod drugih udžbenika izlaganje teme se bazira na analizama pojedinih djela, dok možda kontekst i neka obuhvatnija priča izostaje kao i kod udžbenika J. Damjanov. Tema *Kubizam* je prepoznata kao izrazito bitna za razumijevanje apstraktne umjetnosti te se autori i odnose prema njoj tako. To je vidljivo po opširnoj obradi primjera i novih pojmova vezanih uz temu kod udžbenika gotovo svih autora.

4. 2. Fluxus – zastupljenost i obrada u udžbenicima

Poglavlje koje obrađuje temu *Fluksus* u udžbeniku S. Kalčić je podijeljeno na manje pod cjeline. Objašnjava se umjetnost Josepha Beuysa, koji je jedan od najznačajnijih autora fluksusa te se naglasak stavlja na Nam June Paika, utemeljitelja videoumjetnosti. Pojam *fluksus* je objašnjen precizno u tekstu istaknutom kurzivom i smještenim na rub stranice kao i kod poglavlja *Kubizam*. Objašnjenje gradiva se bazira na tekstu dok su reprodukcije objašnjene zasebno unutar tekstova koji objašnjavaju legende. Reprodukcije su srednjih dimenzija i visoke kvalitete, no reproducirana su samo najvažnija djela. Novi pojmovi su detaljno objašnjeni unutar teksta i naznačeni kurzivom. Unutar teksta su uklopljene misli autora referentne za fluksus, kao na primjer misao Marshala McLuhana, teoretičara medija.⁴⁹ Na kraju poglavlja je osvrta na odraze umjetnosti fluksusa u Hrvatskoj, a kao najznačajnijeg predstavnika autorica navodi Ivana Kožarića. Fluksus kao tema je opširno objašnjen u odnosu na druge udžbenike i nudi puno podataka koje bi učenici mogli povezati sa drugim temama suvremene umjetnosti.

R. Ivančević temu *Fluksus* spominje u sklopu poglavlja *Konceptualna umjetnost*, sažeto je objašnjavajući, pa čak i izostavljajući najznačajnije umjetnike. Autor objašnjava samo razvoj konceptualne umjetnosti i ideju koncepta u umjetnosti. Kao primjer reproducirana je *Fluksusova godišnja kutija* (1968.) te primjer konceptualne umjetnosti Josepha Kosutha. Autor ne objašnjava nove pojmove niti su

---

⁴⁹ McLuhan se bavi medijem televizije te razvojem videomedija koji je važan segment konceptualne umjetnosti, a S. Kalčić prenosi ovu njegovu misao: „Medij je poruka“, Silva Kalčić, *nav. dj.*, 2005., str. 248.

oni posebno naznačeni. U poglavlju o Fluksusu jasno je vidljiv nedostatak obrade suvremene umjetnosti u ovom udžbeniku.

Kod udžbenika Vladimira i Kristine Rismondo tema *Fluksusa* je obrađena u cjelini *Preobrazba svakodnevnice*. Autori spominju fluksus, no ne objašnjavaju taj novi pojam, nego ga smještaju u vremenski kontekst. Spominje se rad Josepha Beuysa te se tekst povezuje s njegovim radom *Barraque d'Dull Odde* (1961.) kako bi se bolje objasnilo gradivo u tekstu. Autori kao primjer konceptualne umjetnosti navode još Yvesa Kleina i njegov rad *Antropometrije* (1960.). Novi pojmovi nisu naznačeni niti objašnjeni, a poglavlje je odsječeno od susjednih poglavlja i previše sažeto. Učenici bi tako mogli dobiti premalo informacija o konceptualnoj umjetnosti općenito.

Kod autorica K. Ratković i J. Mirenić-Bačić tema *Fluksus* se također obrađuje veoma sažeto, na svega dvije stranice. Započinje se objašnjenjem pojma *happening* koji je istaknut kurzivom., a definicija se nalazi u zasebnom tekstu smještenom na rubu stranice, gdje se također nalaze i legende reprodukcija. Spomenuti su radovi Alana Kaprowa, Philipa Cornera i Nam June Paika. Ti radovi su detaljno objašnjeni i preko njih se učenicima objašnjava i ideja Fluksusa. Reprodukције su malih dimenzija i slabije vidljivih detalja. Na kraju poglavlja su pitanja i zadaci koji su usko vezani uz gradivo poglavlja i povezuju gradivo s drugim znanstvenim disciplinama. Na primjer, traži se objašnjenje riječi fluksus na latinskome jeziku.⁵⁰ Poglavlje je jedna zaokružena cjelina jer je unatoč sažetosti obrađen uvod, pojam te preko reproduciranih primjera i ideja fluksusa. Na kraju su još i pitanja za ponavljanje.

U udžbeniku A. Karamana tema *Fluksus* se obrađuje u podcjelini *Happening i fluksus*. Autor sažeto na svega pola stranice objašnjava pojmove *happening* i *fluksus* koji su označeni kurzivom. Tekst je dominantan te je prisutna samo ilustracija *happeninga* autora Philipa Cornera pod nazivom *Happening klavir* (1962.). U tekstu su spomenuta neka djela poput *Fluksus klavira* autora Nam June Paika koja nisu reproducirana u udžbeniku pa bi se učenici mogli zbuniti. Definicija *happeninga* je dana u zasebnom tekstu na rubu stranice. Pod cjelina nije uklopljena u tekst udžbenika te u odnosu na okolne pod cjeline djeluje zasebno unatoč svojoj sažetosti.

U udžbeniku J. Damjanov tema *Fluksus* i konceptualna umjetnost se uopće ne spominju što je znak zastarjelosti udžbenika.

---

⁵⁰ Usp. Jasenka Mirenić-Bačić, Karmen Ratković, *nav. Dj.e*, 2000., str. 111.

Tema *Fluksus* je dostatno obrađena samo u udžbenicima autorice S. Kalčić i autorica K. Ratković i J. Mirenić-Bačić. Kod ostalih udžbenika vidljiva je slabija obrađenost suvremenih tema ili potpuno izostavljanje što je slučaj u udžbeniku J. Damjanov. Obradenost suvremene teme poput fluksusa je dobar test za zastarjelost pojedinog udžbenika. Također i njegovu nekompetentnost da učenike adekvatno osposobi za razumijevanje konceptualne umjetnosti i suvremene vizualne kulture općenito, koja je u velikoj mjeri zasnovana na konceptu

5. Zaključak

Cilj ovoga rada bila je analiza udžbenika iz predmeta *Likovna umjetnost* u kojem su ukazane dobre i loše strane udžbenika prema zahtjevima suvremene nastave. U analizi su obuhvaćeni svi udžbenici koji su do sada bili propisani od strane MZOS-a, sveukupno šest udžbenika različitih autora. Posebna pozornost obratila se na pojedine zahtjeve i standarde propisane *Udžbeničkim standardom (2011.): didaktičko-metodičke*, kao posebno bitne za uvođenje suvremenih nastavnih sredstava u udžbenike, te *likovno-grafičke*, jer je taj segment opremljenosti udžbenika od presudne važnosti obzirom na predmet kojemu služe. Kod analize je naglasak stavljen na zadovoljavanje potreba i zahtjeva suvremene nastave u odnosu na NOK i na korištenje suvremenih nastavnih sredstava i pomagala. Na kraju su zaključci prezentirani analizom određenih sadržajnih cjelina u udžbeniku.

Ideja rada je bila iznalaženje maksimalne prilagođenosti zahtjevima nastave, koju bi svaki udžbenik koji pretendira da bude propisan od strane MZOS-a trebao imati te bi se tako osigurao jedan standard kojeg bi svaki udžbenik morao slijediti.

Došlo se do zaključaka da bi autori više pozornosti trebali posvetiti povezanosti gradiva u udžbeniku s drugim znanstvenim disciplinama. Također bi trebali uskladiti udžbenike sa zahtjevima suvremene nastavne strategije po kojoj gradivo treba biti maksimalno prilagođeno učenicima. Metode rada, koje udžbenici svojim sadržajem i strukturom podupiru, trebale bi biti inovativne i zanimljive te didaktički prilagođene razvojnoj dobi učenika. Tekst udžbenika bi trebao biti lako razumljiv učenicima te poticajan tako da ih priprema za samostalno istraživanje u vidu zahtjeva za daljnjim obrazovanjem tokom života. Udžbenici su prilagođeni likovno-grafičkim zahtjevima i standardima jer posjeduju vrlo kvalitetne reprodukcije,

no one bi trebale biti velikih dimenzija. Također bi se trebao reproducirati veći broj likovnih primjera kako bi učenici mogli potpunije shvatiti pojedinu cjelinu.

Na kraju, provedenom analizom vidljivo je kako su trenutni udžbenici nedovoljno prilagođeni zahtjevima Udžbeničkog standarda (2011.) te kako ima mjesta za napredak u gotovo svim stavkama. Ove činjenice trebali bi imati na umu autori budućih udžbenika iz predmeta *Likovna umjetnost* kao i nastavnici koji će odabirom pojedinog udžbenika nekim dijelom odrediti i kvalitetu nastave koju mogu pružiti učenicima.

6. Prilog: *Udžbenički standard (2011.)*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

UDŽBENIČKI STANDARD

1. OPĆE ODREDBE

1.1. Sadržaj dokumenta

Udžbenički standard provedbeni je propis koji donosi ministar nadležan za obrazovanje (u daljnjem tekstu: ministar) kojim se utvrđuju standardi za udžbenik.

Udžbeničkim standardom utvrđuju se znanstveni, pedagoški, psihološki, didaktičko-metodički, etički, jezični, likovno-grafički i tehnički zahtjevi i standardi za izradbu udžbenika i dopunskih nastavnih sredstava kao vrsta i oblik odnosno oblici u kojima mogu biti izdani udžbenici i dopunska nastavna sredstva (tiskano izdanje, elektronički oblik ili komplet viševrsne građe) i posebni zahtjevi za izradbu udžbenika za nastavu na jeziku i pismu nacionalnih manjina te zahtjevi za izradbu i prilagodbu udžbenika za učenike s posebnim potrebama (učenike s teškoćama i darovite učenike).

Izrazi kojima se Udžbenički standard služi za osobe u muškomu rodu neutralni su i odnose se i na muške i ženske osobe.

1.2. Zakonske i druge osnove

Udžbenički standard utemeljen je na Ustavu Republike Hrvatske, važećim zakonskim propisima, nacionalnim programima, deklaracijama i konvencijama te proklamiranim načelima demokratskoga poretka koja se posebice odnose na zaštitu ljudskih i manjinskih prava, temeljnih sloboda i prava čovjeka i građanina te ravnopravnost spolova.

2. STANDARDI I ZAHTJEVI ZA IZRADU UDŽBENIKA

2.1. Znanstveni zahtjevi

1. Sadržaj udžbenika utemeljen je na znanstveno provjerenim i općeprihvaćenim teorijama, činjenicama i tumačenjima zakonitosti, pojava i procesa.
2. Udžbenik je utemeljen na znanstvenim teorijama koje učenik može u potpunosti razumjeti, a čija je praktična primjena nužno primjerena stupnju njegova kognitivnoga, afektivnoga i psihofizičkoga razvoja.
3. Udžbenik je utemeljen na znanstvenim teorijama koje su u skladu s etičkim načelima.
4. Ako se u udžbeniku iznose nedokazane pretpostavke, to u njegovu sadržaju treba jasno i na prikladan način priopćiti.

2.2. Pedagoški i psihološki zahtjevi

1. Udžbenik je namijenjen učenicima i primjeren njihovim razvojnim mogućnostima, spoznajnim sposobnostima i predznanju te potiče njihove sklonosti.
2. Udžbenik omogućuje stjecanje znanja, potiče aktivno učenje, upućuje na primjenu različitih strategija učenja i na razvoj kritičkoga mišljenja.
3. Udžbenik potiče zanimanje za nastavni predmet i unutarnju motivaciju za učenje.
4. Udžbenik potiče samostalno učenje i osposobljava za istraživanje.

2. 3. Didaktičko-metodički standardi i zahtjevi

1. Udžbenik, kao jedan od izvora znanja, podržava primjenu suvremenih nastavnih sustava (komunikacijske, iskustvene, projektne, problemske, egzemplarne i druge nastavne strategije), upućuje na druge izvore za stjecanje znanja te potiče na proširivanje i produbljivanje znanja.
2. Udžbenik je u skladu s ciljevima i načelima nacionalnoga kurikuluma i usmjeren je ka stjecanju i razvijanju temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje.
3. Udžbenik obvezatno prati odrednice nacionalnoga kurikuluma i ostvaruje ciljeve i zadaće odgovarajućega odgojno-obrazovnoga područja i nastavnoga predmeta.
4. Udžbenička jedinica osnovna je tematska cjelina konzistentna i povezana s drugim odgojno-obrazovnim područjima, odnosno nastavnim predmetima i prati određeni nastavni program.
5. U udžbeniku je jasno uočljivo što učenici trebaju naučiti.
6. Udžbenik jasno razlikuje obvezatne i druge vrste sadržaja (izborne, objasnidbene i druge).
7. U udžbeniku su jasno istaknuti novi pojmovi i njihov broj odgovara razvojnoj dobi učenika.
8. Udžbenik je strukturiran u skladu sa spoznajama i metodologijom matične znanosti, suvremenim pedagoškim, psihološkim i didaktičkim spoznajama i zahtjevima metodike odgojno-obrazovnoga područja, odnosno metodike nastavnoga predmeta.
9. Sadržaj udžbenika prate slike, fotografije, dijagrami, karte, likovni, grafički i drugi prilozi (u daljnjem tekstu: ilustracije) koji pomažu u vizualizaciji sadržaja i primjereni su dobi učenika, funkcionalni su i točni.
10. Udžbenik poštuje postojanje razlika među učenicima tako da nudi sadržaje za dvije do tri razine znanja razlikujući ih prema stupnju složenosti.
11. Udžbenik, uz osnovni tekst, u pravilu sadrži predgovor (u kojemu je iznesena koncepcija udžbenika na učenicima razumljiv način), sadržaj te od petoga razreda osnovne škole abecedno kazalo imena i pojmova.

2. 4. Etički zahtjevi

1. Udžbenik je usmjeren ka promicanju temeljnih vrijednosti koje proizlaze iz opredijeljenosti hrvatske obrazovne politike za cjeloviti osobni razvoj učenika, za čuvanje i razvijanje nacionalne duhovne i materijalne te prirodne baštine Republike Hrvatske, i za europski suživot.
2. Etički zahtjevi temelje se na istinitosti, provjerljivosti i objektivnosti udžbeničkih sadržaja, na općim pravima čovjeka i pravima djeteta, na načelima demokracije, vladavine prava i na domoljublju. Slijedom toga, udžbenik:
  - a) upućuje na moralne strane, postignuća i posljedice znanstvenoga i tehnološkoga razvoja
  - b) podržava i promiče načela održivoga razvoja
  - c) njeguje i skrbi se za hrvatski nacionalni identitet
  - d) odražava bogatstvo različitosti hrvatskoga društva, omogućuje stjecanje znanja o ravnopravnosti pojedinaca i društvenih skupina te promiče pravo na različitost
  - e) podržava ravnopravnost spolova na prikladan način koristeći se u jednakome omjeru ilustracijama likova obaju spolova i služeći se imenicama obaju rodova, osobito u spominjanju zvanja i zanimanja, ne narušavajući pritom komunikacijsku razinu i prirodnost hrvatskoga jezika
  - f) priprema oba spola za djelatno i ravnopravno sudjelovanje u svim područjima života
  - g) objektivno i vjerodostojno prikazuje kulture, religije i civilizacije te etničke i religijske skupine
  - h) promiče upoznavanje i poštovanje vrijednosti nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj te drugih naroda i kultura u Europi i svijetu.
3. Svi udžbenici usklađuju se s navedenim zahtjevima, bez obzira na to iskazuju li se ti zahtjevi u njima neposredno (društveni i humanistički predmeti) ili posredno (prirodoslovlje, tehnički i drugi predmeti).

2. 5. Jezični zahtjevi

1. Udžbenik je pisan hrvatskim standardnim jezikom. U slučaju jezičnih inačica sustavno se treba pridržavati odabranih.
2. Udžbenik je pisan u skladu s hrvatskim pravopisom.
3. U udžbeniku se koriste kratice, simboli i znakovi normirani u hrvatskome standardnom jeziku te propisane mjerne jedinice i njihove kratice.
4. Nazivi za koje ne postoje hrvatske inačice, a nisu jezično normirani, preuzimaju se u obliku kakav je prihvaćen u struci. Ako naziv nije jezično prihvatljiv, pronalazi se novi, i to dogovorom predmetnoga i jezikoslovnoga stručnjaka, a u skladu s preporukama Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika.
5. Tekstovi u udžbeniku omogućavaju učenicima ovladavanje hrvatskim jezikom, posebno njegovim standardnim oblikom.
6. Od uporabe hrvatskoga standardnog jezika odstupaju udžbenici na jeziku nacionalnih manjina, udžbenici stranih jezika i udžbenici u kojima su dani primjeri izvornih tekstova.
7. Tekstovi udžbenika, osobito primjeri, prilagođeni su predznanju i spoznajnim sposobnostima učenika, njihovoj dobi i svijetu koji ih okružuje, pregledni su i jasni.
8. Jezik tekstova udžbenika u skladu je s općim psiholingvističkim zakonitostima u odnosu na semantičku, sintaktičku i morfološku složenost i njihov međudodnos.
9. Tekstovi u udžbeniku omogućuju sustavno obogaćivanje učenikova rječnika uvođenjem novih riječi ne narušavajući pritom razumljivost teksta.
10. U udžbeniku se izbjegavaju nepotrebne tuđice.
11. U udžbeniku se izbjegavaju niječne definicije i niječno sročena pitanja.
12. U udžbeniku ilustracije i grafičko-tehnička oprema ne smiju narušavati čitljivost teksta.

2.6. Likovno-grafički zahtjevi i standardi

1. Likovno-grafička opremljenost udžbenika promiče estetske vrijednosti, ali ne nauštrb točnosti, metodičkih principa i funkcionalnosti.
2. Likovna rješenja u udžbeniku trebaju promicati vrijednosti koje su spomenute u točki 2. 4. ovoga standarda.
3. Ilustracije u udžbeniku imaju jasnu ulogu i primjerene su razvojno-psihološkoj dobi učenika.
4. Ilustracije i grafičko-tehnička oprema u udžbeniku visoke su kakvoće, sadržajno usklađene s tekstom i pridonose razumijevanju teksta.
5. Ilustracije i grafičko-tehnička oprema u udžbeniku su, u pravilu, smješteni na istoj stranici kao i tekst na koji se odnose.
6. Ilustracije se biraju ponajprije od domaćih autora, odnosno iz domaće kulturne baštine, a zatim i iz svjetske kulturne baštine, prema nastavnome programu.
7. Ilustracije se opisuju nazivom (potpisom) i, po potrebi, popratnim tekstom. Kod onih ilustracija za koje postoje izdvojena autorska prava, uz naziv treba navesti autora ilustracije i njezin izvor. Taj podatak može biti naveden i na drugome mjestu u udžbeniku, a u tom slučaju ilustracija treba biti označena brojem.
8. Ako je cijeli udžbenik ilustriran, podatak o ilustratoru nalazi se na naslovnoj stranici ili na poledini naslovnoga lista.

2.7. Tehnički zahtjevi i standardi za izradu tiskanih udžbenika i dopunskih nastavnih sredstava

1. Opseg
  1. Opseg udžbenika određuju: nastavni plan, dob učenika kojoj je namijenjen, posebnosti pojedinoga odgojno-obrazovnoga područja, odnosno nastavnoga predmeta.

2. Opseg udžbenika orijentacijski iznosi dvije stranice udžbenika za jedan nastavni sat, osim za prvi, drugi i treći razred osnovne škole i za nastavne predmete, odnosno područja s izrazitim sadržajno-metodičkim posebnostima: književnost, strani jezik, likovna i glazbena kultura i umjetnost, geografija, povijest te određeni strukovni predmeti i sl.
  3. Izborni sadržaji u udžbeniku mogu iznositi do 10% opsega udžbenika.
  4. Međupredmetne teme ili interdisciplinarni sadržaji, sukladno nacionalnomu kurikulumu, mogu iznositi do 10% opsega udžbenika.
2. Format i broj svezaka
    1. Format udžbenika u pravilu je A4 i B5 i iznimno iz njih izvedeni formati (prošireni, podrezani i sl.).
    2. Ostali formati mogu se koristiti za povijesne i zemljopisne atlase.
    3. Udžbenik se objavljuje u jednome svesku. Iznimka je udžbenik za hrvatski jezik koji može biti u dva sveska: tiskana i pisana slova u prvomu razredu osnovne škole; u ostalim razredima jezik i književnost, s tim da od drugoga razreda osnovne škole može biti objavljen i u integriranomu obliku (književnost i jezik zajedno). Iznimka je, također, udžbenik iz matematike od petoga do osmoga razreda osnovne škole kao i udžbenik iz matematike u srednjoj školi koji može biti u dva sveska samo ako sadrži zbirku zadataka. Iznimka je, također, i udžbenik iz fizike od sedmoga do osmoga razreda osnovne škole kao i udžbenik iz fizike u srednjoj školi koji može biti u dva sveska samo ako sadrži zbirku zadataka. U tom slučaju, uz takav udžbenik nije potrebno nikakvo drugo dopunsko nastavno sredstvo.
  3. Pismo
    1. Pismo udžbenika – veličina pisma (slova) ovisi o dobi učenika kojoj je udžbenik namijenjen.
    2. U udžbeniku se koristi onaj tip pisma čiji su znakovi grafički jasni, a razmaci među znakovima takvi da je otisnuta riječ lako uočljiva i čitljiva.
    3. Veličine pisma su sljedeće:
      - pismo veličine 14 – 18 tipografskih točkica, u pravilu za osnovni tekst (slog) u udžbenicima i dopunskim nastavnim sredstvima u prvomu razredu osnovne škole
      - pismo veličine 12 – 14 tipografskih točkica, u pravilu za osnovni tekst (slog) u udžbenicima od drugoga do četvrtoga razreda osnovne škole
      - pismo veličine 11 – 13 tipografskih točkica, u pravilu za osnovni tekst (slog) u udžbenicima od petoga do osmoga razreda osnovne škole i za srednje škole pismo veličine 9 – 11 tipografskih točkica, u pravilu za opise likovnih priloga, ilustracije, nacрте, formule, matematičke zadatke i sl.
    4. Razmak između redaka, u pravilu, preporučuje se 120% od veličine pisma.
  4. Trajnost
    1. Udžbenik je namijenjen višegodišnjoj uporabi i ne sadrži dijelove u koje se upisuju odgovori ili rješenja.
    2. Dodatak udžbeniku namijenjen je za višegodišnju uporabu i ne sadrži dijelove u koje se upisuju odgovori ili rješenja.
    3. Zbirka zadataka namijenjena je za višegodišnju uporabu i ne sadrži dijelove u koje se upisuju odgovori ili rješenja.
    4. Geografski i povijesni atlas namijenjeni su za višegodišnju uporabu i sadrže zbirke geografskih, odnosno povijesnih karata povezanih u cjelinu prema nacionalnomu i predmetnomu kurikulumu od petoga do osmoga razreda osnovne škole, odnosno prema nacionalnomu i predmetnomu kurikulumu od prvoga do četvrtoga razreda srednje škole.
    5. Radna bilježnica odnosno vježbenica namijenjena je za jednogodišnju uporabu i oblikovana tako da učenik ima mogućnost pisanja ili crtanja pri rješavanju zadataka ili odgovaranju na pitanja.
  5. Papir
    1. Za izradbu udžbenika rabi se ekološki čist papir, koji nije štetan za ljudsko zdravlje, a u skladu je s europskim normama. Udžbenici se tiskaju na mat papiru, najmanje gramature (površinska masa) 75 g/m², a najveće 90 g/m². Papir za udžbenike treba imati stupanj bjeline manji od

- 110% (poželjno bez optičkih bjelila) i stupanj neprozirnosti (opacitet) najmanje 90%. Iznimno, kad to zahtijevaju posebni razlozi, udžbenici se tiskaju na premazanom papiru najveće gramature do 115 g/m² (likovna kultura, geografija i slično).
2. Radna bilježnica kao dopunsko sredstvo tiska se na nepremazanom (offset) papiru najmanje gramature 65 g/m², a maksimalne 80 g/m².
  3. Atlas ima papir iste kakvoće kao udžbenik, ali najmanje gramature 115 g/m², a najveće 135 g/m².
6. Tisak i uvez
1. Tisak udžbenika takav je da se njime postiže visoka razina čitljivosti i grafičko-likovna jasnoća.
  2. Uvez udžbenika je mek, lijepljen poliuretanskim (PUR) ljepljivom ili šivan koncem i omogućava višegodišnju uporabu.
  3. Radna bilježnica može biti lijepljena poliuretanskim (PUR) ljepljivom, šivana žicom (klamana) ili spiralno uvezana na način da spirala bude obložena plastikom i na vrhu zaobljena.
7. Popratna elektronička građa
1. Tiskano izdanje udžbenika može biti popraćeno elektroničkom građom kao njegovim sastavnim dijelom (CD, CD-ROM, DVD-VIDEO, DVD-ROM i sl.).
  2. Elektronička građa na odgovarajući način ispunjava zahtjeve i standarde iz točke 2. 9. ovoga standarda.
  3. Elektronička građa podložna je prosudbi stručnoga povjerenstva.

2. 8. Sadržaj naslovnih listova

Naslovni listovi udžbenika sadržajem i oblikom odgovaraju HRN ISO 1086:2001 glede podataka koje treba otisnuti na naslovnim listovima knjiga, a posebice međunarodnim standardnim knjižnim brojem ISBN.

2. 9. Zahtjevi i standardi za elektronički udžbenik

1. Elektronički udžbenik je jedna ili nekoliko računalnih datoteka omeđenog sadržaja, dostupnih javnosti na Internetu (mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku (optički podatkovni mediji: CD-ROM, CD-DA, DVD-VIDEO, DVD-ROM, Blu-ray disk i sl.). Uz tekst, elektronički udžbenik može imati sliku i zvuk kao i veze sa srodnim mrežnim stranicama te biti interaktivan.
2. Elektronički udžbenik svojim sadržajem i izvedbom ispunjava standarde i zahtjeve iz točke 1. 2., 2.1., 2.2., 2.3., 2.4., 2.5., 2.6., 2.10., 2.11. i 2.12.
3. Na elektronički udžbenik se primjenjuju na odgovarajući način i odredbe iz točke 2. 7. i 2. 8. ovoga standarda.
4. Elektronički udžbenik u materijalnom obliku treba biti proizveden isključivo tehnologijom brizganja prema važećim standardima od proizvođača koji imaju regulirana patentna prava. Ambalaža treba biti kvalitetna i zadovoljavati standarde o zaštiti okoliša prema smjernicama Europske unije.

2. 10. Posebni zahtjevi u izradbi udžbenika za nastavu na jeziku i pismu nacionalnih manjina

Udžbenici za nastavu na jeziku i pismu nacionalnih manjina u kojima se promiču nacionalne i kulturne vrijednosti nacionalnih manjina uključuju i sadržaje potrebne za razumijevanje hrvatskih nacionalnih i kulturnih vrijednosti.

2.11. Zahtjevi u izradbi udžbenika za učenike s posebnim potrebama (učenici s teškoćama i daroviti učenici)

1. Zahtjevi i standardi za udžbenike namijenjene učenicima s teškoćama temelje se i na metodama koje se primjenjuju u edukacijsko-rehabilitacijskim disciplinama.

2. U udžbenicima za učenike s teškoćama obraća se pozornost na razlike:
  - u sadržajnoj razini za svako specifično područje
  - u psiholingvističko-pedagoškim značajkama (razvojna, motivacijsko-emocionalna, psiholingvistička)
  - u metodičkomu pristupu (učestalija potreba integrativnoga udžbenika)
  - u likovno-grafičkim standardima
  - u tehničkim standardima.
3. U udžbenicima za redovitu nastavu preporučljivo je uključiti određene sadržaje za darovite učenike u svakoj pogodnoj nastavnoj jedinici/temi.

2. 12. Ostali zahtjevi

Udžbenik ima najmanje tri recenzije, a recenzenti su iz reda stručnjaka u matičnoj znanosti, poznavatelja metodike nastavnoga predmeta i stručnjaka pedagoga ili psihologa, od kojih dvoje posljednjih trebaju imati i obvezatno višegodišnje iskustvo u odgojno-obrazovnoj djelatnosti s učenicima one dobi kojoj je udžbenik namijenjen.

2. 13. Dopunska nastavna sredstva

Odredbe u točkama 1.2., 2.1., 2.2., 2.3., 2.4., 2.5., 2.6., 2.8., 2.9., 2.10., 2.11. i 2.12. ovoga standarda na odgovarajući način se primjenjuju i na dopunska nastavna sredstva.

3. ZAVRŠNE ODREDBE

1. Sukladno Zakonu o udžbenicima za osnovnu i srednju školu donijet će se dokumenti za primjenu ovoga standarda.
2. Na osnovi specifičnosti pojedinoga nastavnog predmeta mogu se donijeti posebni standardi za udžbenike tih predmeta.
3. Danom stupanja na snagu ovoga udžbeničkog standarda s primjenom prestaje Udžbenički standard (Narodne novine, broj 7/07.).
4. Ovaj udžbenički standard primjenjuje se na nove postupke odobravanja udžbenika i dopunskih nastavnih sredstava.
5. Ovaj udžbenički standard stupa na snagu danom objave u Narodnim novinama.

7. Popis reprodukcija

Slika 1. Naslovnica udžbenika K. Ratković i J. Mirenić-Bačić, 2000.

Slika 2. Ivana Franke, *naslovnica udžbenika Neizvjesnost umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2005.*, naslovna stranica udžbenika S. Kalčić, *Neizvjesnost umjetnosti, 2005.*

Slika 3. Objašnjenje Happeninga i Fluxusa u udžbeniku Antuna Karamana, 2009., str. 263.

Slika 4. Primjer vježbe u udžbeniku Vladimira Rismondo, Kristina Rismondo, 2008., str. 154.

Slika 5. Primjer razlikovanja stupnjeva znanja u udžbeniku S. Kalčić, 2005., str. 226.

Slika 6. Usporedba apstraktnog slikarstva sa zračnim slikama krajolika iz udžbenika Radovana Ivančevića, 2005., str 24.

Slika 7. Korištenje ilustracija pomoću kojih se objašnjava *3d* i *4d* prostor u udžbeniku Vladimira Rismondo i Kristine Rismondo, 2008., str. 15.

Slika 8. Primjer zastupljenosti djela s više reprodukcija u udžbeniku Jadranke Damjanov, 2007., str. 289.

Slika 9. Legenda sa opširnim podacima o reproduciranom djelu u udžbeniku K. Ratković i J. Mirenić-Bačić, 2000., str 102.

Slika 10. Primjer smještaja citata Pabla Picassa na početak poglavlja kubizma u udžbeniku S. Kalčić, 2005., str. 53.

Slika 11. Primjer pitanja i zadataka u udžbeniku Jasenke Mirenić – Bačić, Karmen Ratković, 2000., str. 27.

8. Popis literature

1. Jadranka Damjanov, *Likovna umjetnost. Udžbenik za 2., 3., i 4. razred gimnazije, srednje strukovne i umjetničke škole*, Zagreb, Školska knjiga, 2007. [deseto izdanje, prvo izdanje 1972.]
2. Radovan Ivančević, *Umjetnost i vizualna kultura 20. stoljeća. Stilovi – Razdoblja – Život, III. Udžbenik za IV. razred gimnazije*. Zagreb: Profil International, 2005. [četvrto izdanje, prvo izdanje 2000.]
3. Silva Kalčić, *Neizvjesnost umjetnosti. Udžbenik za 4. razred gimnazije iz predmeta Likovna umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
4. Antun Karaman, *Opća povijest umjetnosti: od prapovijesti do suvremenosti: udžbenik za drugi razred gimnazije s dvogodišnjim programom likovne umjetnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.
5. Inghard Langer, Friedemann Schulz von Thun, *Kako se razumljivo izražavati*. Zagreb: Erudita, 2003.
6. Jasenka Mirenić-Bačić, Karmen Ratković, *Likovna umjetnost 20. stoljeća. Priručnik za IV. razred gimnazije*. Zagreb: Školska knjiga, 2001.
7. *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.*, Likovna umjetnost, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.
8. *Nacionalni okvirni kurikulum*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Zagreb, 2011.
9. *Nastavni plan i program*, Glasnik ministarstva kulture i prosvjete, broj 1, Školske novine, Zagreb, 1994.
10. Vladimir Rismondo, Kristina Rismondo, *Povijest umjetnosti 20. stoljeća. Udžbenik likovne umjetnosti za 4. razred gimnazija*. Zagreb: Školska knjiga, 2008.
11. Jasna Salamon, *Likovna umjetnost. Priručnik za pripremu ispita na državnoj maturi s proširenim sadržajem*, Zagreb: Profil, 2011.
12. Ewald Terhart, *Metode poučavanja i učenja: uvod u probleme metodičke organizacije poučavanja i učenja*, Zagreb: Educa, 2001.
13. *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu*, NN 27/10, 57/11
14. <http://public.mzos.hr> (posjećena 3. studenog 2012.)
15. <http://www.opa.hr> (posjećena 3. studenog 2012.)
16. <http://www.slobodnadalmacija.hr> (posjećena 5. studenog 2012.)

David Cecelja, *Komparativna analiza udžbenika i priručnika iz Likovne umjetnosti za četvrti razred srednje škole*

17. <http://www.zakon.hr> (posjećena 5. studenog 2012.)
18. <http://narodne-novine.nn.hr> (posjećena 6. studenog 2012.)

9. Sažetak / Summary

Tema diplomskog rada je komparativna analiza udžbenika i priručnika iz likovne umjetnosti za četvrti razred srednje škole. U radu se uspoređuje šest udžbenika, a u njihovoj analizi koristi se Nacionalni okvirni kurikulum, Nastavni plan i program, nacrt Udžbeničkog standarda i Ispitni katalog za državnu maturu (2012./2013.).

Diplomski rad je podijeljen na dva dijela. U prvom dijelu se obrađuje Udžbenički standard i njegovi zahtjevi, kao uvod u parametre prema kojima će se u radu provesti analiza razmatranih udžbenika. Udžbenici su analizirani kroz sve parametre koje navodi Udžbenički standard (2011.), ali je veći naglasak stavljen na analizu didaktičke i metodičke prilagođenosti te likovne i grafičke prilagođenosti udžbenika.

Drugi dio diplomskog rada je posvećen analizama pojedinih sadržajnih cjelina u razmatranim udžbenicima, a obrađene su cjeline *Kubizam* i *Fluksus*. Cilj rada je da se komparativno analiziraju udžbenici te da se ukaže na nedostatke pojedinih udžbenika u odnosu na druge, ali isto tako i njihove prednosti. U analizi su obuhvaćeni svi udžbenici koji su do sada bili propisani od strane MZOS-a, sveukupno šest udžbenika različitih autora. Posebna pozornost obratila se na *Didaktičko-metodičke standarde i zahtjeve te Likovno-grafičke zahtjeve i standarde*, propisane *Udžbeničkim standardom* (2011.)

Zaključak je da bi autori više pozornosti trebali posvetiti povezanosti gradiva u udžbeniku s drugim znanstvenim disciplinama. Također bi trebali uskladiti udžbenike sa zahtjevima suvremene nastavne strategije po kojoj gradivo treba biti maksimalno prilagođeno učenicima. Na kraju, provedenom analizom vidljivo je kako su trenutni udžbenici nedovoljno prilagođeni zahtjevima Udžbeničkog standarda (2011.) te kako ima mjesta za napredak u gotovo svim stavkama.

Ključne riječi: komparativna analiza udžbenika, Udžbenički standard, srednjoškolska nastava likovne umjetnosti, Nacionalni okvirni kurikulum, *kubizam*, *fluksus*

The theme of Undergraduate thesis is a comparative analysis of history of art textbooks and manuals in fourth grade of high school. This paper compares six textbooks and in its analysis a National Curriculum Framework, Curriculum, Textbook standard (2011) and Test catalogue for the state graduation (2012/2013) has been consulted. Undergraduate thesis is divided into two parts. The first part deals with the Textbook standard (2011) and its requirements as an introduction to the analysis of considered textbooks which will be conducted. Textbooks are analysed through all the parameters specified by the Textbook standard (2011), but the greater emphasis is given to the analysis of didactic and methodical adaptation and visual and graphic adaptation of textbooks.

The second part of Undergraduate thesis is dedicated to the analysis of specific content units in the considered textbooks, and the chapters Cubism and Fluxus are elaborated as a whole. The aim of this Undergraduate thesis was to comparatively analyse textbooks and to point out disadvantages of certain textbooks in relation to others, but also their benefits. All the textbooks that have been so far prescribed by the Ministry of Science, Education and Sports were included in the analysis, all together six textbooks by various authors. Special attention was given to the *Methodological standards and requirements* and *Visual graphic requirements and standards* prescribed by *Textbook Standard* (2011).

The conclusion is that the authors should pay more attention to connecting the material of the textbooks with other scientific disciplines. Thus, they should adjust textbooks with the requirements of modern educational strategies according to which materials should be considerably adjusted to students. Lastly, analysis shows that current textbooks are insufficiently adapted to the requirements of the *Textbook Standard* (2011) and that there is a room for improvement in almost all aspects.

Key words: Comparative analysis of textbooks, Textbook standard, high school art classes, National Curriculum Framework, *Cubism*, *Fluxus*